RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU YAYINIDIR
Yayın No: 12

TELEVİZYON PROGRAMLARINDAKİ

ŞİDDET İÇERİĞİNİN, MÜSTEHCENLİĞİN VE MAHREMİYET İHLÂLLERİNİN

İZLEYİCİLERİN RUH SAĞLIĞI ÜZERİNDEKİ OLUMSUZ ETKİLERİ

Televizyon Programlarındaki Şiddet İçeriğinin,
Müstehcenliğin ve Mahremiyet İhlallerinin
İzleyicilerin Ruh Sağlığı Üzerindeki Olumsuz Etkileri (Rapor)
(c) Bu kitabın tüm telif hakları RTÜK'e aittir.
1. Baskı – Mart - 2006, Ankara
RTÜK Yayın No: 12
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Bilkent – Ankara
ISBN -

Elektronik Ağ Adresi: www.rtuk.org.tr
www.rtuk.gov.tr
e-posta: rtuk@rtuk.org.tr

Bu kitap, RTÜK Eğitim Dairesi Başkanlığı
tarafından yayıma hazırlanmıştır.

Baskı:
Tel :

Bu kitapta yer alan görüş ve yaklaşımlar, raporu hazırlayanlara aittir.
Radyo ve Televizyon Üst Kurulu'nu bağlamaz.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)
Özel Çalışma Grubu Sonuç Raporu[1]

Grup Başkanı
Prof. Dr. İhsan DAĞ
Hacettepe Üniversitesi
Psikoloji Bölümü

Prof. Dr. Ferhunde ÖKTEM
Hacettepe Üniversitesi
Çocuk Ruh Sağlığı Bölümü

Prof. Dr. M. Kâzım YAZICI
Hacettepe Üniversitesi
Psikiyatri Bölümü

Doç. Dr. Gülden GÜVENÇ
Hacettepe Üniversitesi
Psikoloji Bölümü

Doç. Dr. Murat REZAKİ
Hacettepe Üniversitesi
Psikiyatri Bölümü

Yard. Doç. Dr. Nilüfer ÖZCAN DEMİR
Hacettepe Üniversitesi
Sosyoloji Bölümü

Yard. Doç. Dr. Ömer ÖZER
Anadolu Üniversitesi
İletişim Bilimleri Fakültesi

Dr. Ömer Akil ÖZER
Ankara Hastanesi
Psikiyatri Uzmanı

Psk. Mine TUNÇEL
Sağlık Bakanlığı
Basın Müşavirliği

Ağustos, 2005

[1] Bu Özel Çalışma Grubu Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK) tarafından oluşturulmuş, ancak bu sonuç raporunu RTÜK'den bağımsız çalışarak yazmıştır.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
Özet	**7**
Önsöz	**9**
Giriş	**13**
Temel Kavramlar	**15**
Uzmanların Şiddet İçerikli Medyanın Etkilerine İlişkin Özet Görüşleri	**18**
Televizyondaki Şiddet İçeriğinin Etkileri Konusundaki Araştırmalara Genel Bakış	**21**
Şiddet İçerikli Televizyon Programlarının Etkilerine İlişkin Kuramsal Açıklamalar	**25**
Şiddet İçerikli Televizyon Programlarının Etkilerine İlişkin Sınıflandırılmış Görgül Araştırma Bulguları	**29**
Şiddet İçerikli Televizyon Programlarının Etkilerine Katkıda Bulunan Diğer Değişkenler	**32**
Sosyolojik Çerçeveden Televizyonun Sosyalizasyon Sürecindeki Rolü ve Toplum Üzerindeki Etkileri	**33**
Müstehcenlik, Özel Hayat, Mahremiyet İhlalleri ve Ruh Sağlığı	**40**
Şiddet, Müstehcenlik ve Mahremiyet İhlali İçeren Televizyon Programları Karşısında Neler Yapılabilir?	**45**
Sonuç	**52**
Ekler	**57**
Kaynaklar	**81**

ÖZET

Bu raporun amacı şiddet, müstehcenlik ve mahremiyet ihlâli içerikli medya programlarının, izleyicilerin ruh sağlığı ve genelde toplum üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymak ve olası zararlarını önlemek amacıyla kamuoyuna, medya sahip, yapımcı ve yöneticilerine ve politika oluşturucular ile uygulayıcı mekanizmalara neler yapılabileceği konusunda bilimsel görüşleri aktarmaktır. Yine bu amaç doğrultusunda, gelişmiş ülkelerde yapılan şiddet, müstehcenlik ve mahremiyet ihlâli içerikli televizyon programlarının etkilerine ilişkin araştırma bulgularını özetlerken, ülkemizdeki ilgili sorunlara dikkat çekmektir.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)'nun daveti üzerine kurulan ve bağımsız çalışan grubumuz, ülkemizde ruh sağlığı alanında çalışan belli başlı uzmanların üyesi oldukları meslek örgütlerinin (Türkiye Psikiyatri Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği) bu konulardaki görüşlerini de resmi yazışmalar yoluyla edinmiş ve raporda yer vermiştir. Sonuçta, gerek konuya ilişkin bilimsel literatürdeki bulgular, gerek binlerce ruh sağlığı çalışanını temsil eden meslek örgütlerinin görüşleri, gerekse raporun yazarlarının meslekî uygulamalarında ve günlük gözlemlerinde karşılaştıkları olgular, televizyonda yer verilen ölçüsüz şiddet içeriği ile müstehcenlik ve mahremiyet ihlâllerinin, başta topluma uyumlu bir kişilik geliştirme sürecinde olan çocuk ve gençlerimiz olmak üzere, tüm toplum bireylerinin ruh sağlığını son derece olumsuz bir biçimde etkilediğini açıkça göstermektedir.

Görsel medya, toplumsal koşullar ve rol modellerinin oluşturulmasında çok önemli bir role sahiptir. Bu rolü, yayıncılık etiğine de uygun olarak yerine getirebilmek amacıyla, yukarıda söz konusu edilen olumsuz etkilerin ortadan kaldırılması için, başta medya sahip, yapımcı ve yöneticileri olmak üzere, tüm medya çalışanlarının üzerlerine düşen sorumlulukları acilen yerine getirmeleri gerektiği kanısındayız.

Yasama ve yürütme organlarının da bu alanda otokontrolün işlemediği durumlarda devreye girecek eğitim ve yaptırım mekanizmalarını çok iyi düzenleyip işletmesi, beklentilerimiz arasındadır. Hiç kuşkusuzdur ki, ana-babalar ve öğretmenler de bu konularda yerine getirilmesi gereken sorumluluklara sahiptir. Ancak, gelişmiş ülkelerdeki durumun aksine, eğitim düzeyi ortalaması son derece düşük olan ülkemizde, bu konudaki en büyük sorumluluğu yalnızca ana-babalara bırakmanın, doğru bir tercih olamayacağı kanaatindeyiz.

ÖNSÖZ

Medyada yansıtılan şiddetin izleyicilerin ruh sağlığı açısından ne derece zararlı olduğu, özellikle çocukların saldırganca tutumları ve davranışları üzerine ne tür etkileri olduğu konusunda, yaklaşık 60 yıldır çok sayıda araştırma yapılmıştır. Medyanın kapsamına televizyon, radyo, kitap, dergi ve gazeteler, filmler ve video-oyunları ile internet gibi çok değişik ortamlar girmekle birlikte, hayatımızda tuttuğu yer ve hareketli görselliği de içermesi nedeniyle televizyon, en önemli aracı oluşturmaktadır. Nitekim, sözü edilen araştırmaların çoğunun, özellikle video oyunları ve internet çıkıncaya dek, televizyondaki şiddetin etkileri konusunda yapıldığı görülmektedir. Özellikle deneysel ve boylamsal çalışmalarla, aşırı şiddet içeren televizyon programlarının, saldırganlığı arttıran pek çok etkenden (nörofizyolojik sorunlar, ailedeki yetersiz çocuk yetiştirme tutumları, yoksulluk, zayıf akran ilişkileri, uyuşturucu / uyarıcı madde kullanımı ve toplumda saldırganlığı pekiştiren tutumlar gibi) biri olduğu, defalarca gösterilmiştir.

Benzer şekilde, uygun olmayan yaşlarda televizyondan maruz kalınan müstehcenliğin ve mahremiyet ihlâllerinin de başta küçük çocuklar olmak üzere, bireylerin ruh sağlığı üzerinde yaratabileceği olumsuzluklar, uzun bir süredir tartışılmaktadır. Son yıllarda moda olan ‘reality’ programlarının, bazen şiddet içeriğine ek olarak, bu tür içeriği yoğunlaştırılmış biçimde sunması, bunlar üzerinde de önemle durulması gereğini ortaya çıkarmıştır.

Bütün bilim çevrelerince çok iyi bilindiği gibi, bilimde nedensel ilişkilerin gösterilebilmesi, titiz deneysel desenlerin kullanılmasına ve

bağımsız değişkenler üzerinde değişimleme yapılabilmesine bağlıdır. Ancak, üzerinde deneysel değişimleme yapılacak olan özne insan olduğunda, bazı değişimlemeleri yapmak, insanî ve ahlâkî nedenlerle mümkün olamamaktadır. Dahası, yapılabilen değişimlemeler de, kimi zaman deneysel ortamın yapaylığından dolayı zıt sonuçlar ortaya çıkararak sonuca götürücü olamamakta, hatta bazen, önemsiz ve hiçbir anlam atfedilemeyen sonuçlara varılmasına yol açmaktadır. Nitekim, televizyondaki şiddetin çocuklar üzerindeki etkilerini incelemek üzere yapılan çalışmalarda, bu durumla daima karşılaşılmıştır (Aydın & Aydın, 1993). Ne yazık ki, insanî ve etik nedenlerden kaynaklanan bu durum istismar edilebilmekte ve araştırma sonuçlarının karışıklığı bahane edilerek, yanlışta ısrar edilebilmektedir.

Oysa, insanî ve etik nedenlerle deneysel değişimlemeye gelmeyen bu gibi durumlarda, bilim insanları, tutarlı olarak elde edilen ilişkisel (korelasyonel) verileri ve kendi bilimsel gözlem ve yargılarını devreye sokmak zorundadır. Örneğin, Çocuk Ruh Sağlığı alanında görev yapan uzmanların karşısına gelen vakalarda tutarlı olarak gözledikleri bir olgu, deneysel bir değişimleme olmamasına rağmen, televizyondaki şiddet içeriği gibi bir takım etkilenmeler konusunda bir çıkarımda bulunmamıza yetebilir.

Bu raporun amacı şiddet, müstehcenlik ve mahremiyet ihlâli içerikli medya programlarının izleyicilerin ruh sağlığı ve genelde toplum üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymak ve olası zararlarını önlemek amacıyla kamuoyuna, medya sahip, yapımcı ve yöneticilerine ve politika oluşturucular ile uygulayıcı mekanizmalara neler yapılabileceği konusunda bilimsel görüşleri aktarmaktır. Yine bu amaç doğrultusunda, başta ABD ve İngiltere

olmak üzere gelişmiş ülkelerde yapılan şiddet, müstehcenlik ve mahremiyet ihlâli içerikli televizyon programlarının etkilerine ilişkin araştırma bulgularını ve kaynakları özetlerken, ülkemizdeki ilgili sorunlara dikkat çekmektir.

Radyo ve Televizyon Üst Kurulu (RTÜK)'nun çağrısı üzerine kurulan ve bağımsız çalışan grubumuz, ayrıca, ülkemizde ruh sağlığı alanında çalışan belli başlı uzmanların üyesi oldukları meslek örgütlerinin (Türkiye Psikiyatri Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği), bu konulardaki görüşlerini de resmî yazışmalarla edinerek raporda yer vermiştir. Meslek örgütlerinin görüşleri, binlerce meslektaşın sadece literatür bilgilerini değil, ama daha çok meslekî deneyim ve izlenimlerini yansıtması açısından son derece önemlidir.

GİRİŞ

Günümüzde televizyon, hemen her evde yer almakta ve herkesi farklı biçim ve düzeyde etkilemektedir. En çok etkilenen grubun çocuklar olduğu bilinmektedir. Televizyon, öğrenmeye en açık oldukları dönemde, çocuklar ve gençler için önemli bir öğretim aracıdır. Erişkinlerin daha bilinçli seçimler yaptıkları ya da kendilerine sunulanlardan daha az etkilendikleri öne sürülse de, televizyon programlarının yetişkinleri de yönlendirdiği bilinmektedir. İzleyici, televizyondan, temel olarak model alma yoluyla etkilenmektedir.

İzleyici gerek haberlerde, gerekse dizi ve filmlerde, kahramanların olumsuz koşullarda çözümsüzlük yaşadıkları durumlarla, sürekli olarak ve neredeyse sistemli bir biçimde karşı karşıya kalmaktadır. Bu gibi durumlarda izleyici, kendisi için önemli olan kişiler ya da en azından izlediği ve özdeşim kurduğu kahramanlar adına çaresizlik duygusu yaşamaya başlar. ABD'de yapılan bir araştırmada, televizyonda şiddet kullanılan sahnelerde saldırganların yüzde 73'ünün cezasız kaldığı görülmektedir. Bu gibi durumların aşırılığı, çözümsüzlük, umarsızlık gibi duyguların daha çok görülmesine ve yerleşmesine neden olabilmektedir (RTÜK, 2004).

Bir diğer etkilenme biçimi, duyarsızlaşma şeklinde kendini göstermektedir. Duyarsızlaşma, korku ve kaygı verici uyarıcılardan kaçınmak veya onun etkisini en aza indirmek için, bilinçli ya da bilinçsiz olarak benimsenen bir yoldur. Şiddet ve cinsellik, abartılı bir biçimde ve çok sık olarak ekranlarda görüldüğünde, bu görüntülerin neden olduğu ve rahatsızlık veren duygulardan kaçınmak için bir duyarsızlık oluşur. Bu nedenle film ve

program yapımcıları, özellikle bu iki temel konuda duyguları uyarabilmek için dozu giderek artırmaktadırlar. Bu durum, duyarsızlaşmanın daha çok pekişmesi sonucunu getirmektedir.

TEMEL KAVRAMLAR

Öğrenme literatüründe davranış, tutum ve değerler açısından anlamlı insan figürlerinin model olarak alınıp, taklit edilmeye çalışılması anlamına gelen **model alma**, konuyla ilgili en temel kavramlardan biridir. **Özdeşim** olarak adlandırılan olgu da, çocukluk çağında çok yoğun ve temel olmak koşuluyla, yaşantımızın hemen her döneminde etkin olan, öykünülen ve benzemek istenen kişilerin özelliklerinin alınıp benimsenmesi ve *kendimize mâl edilmesi* sürecidir. Gençlik yıllarında müzik, sahne, televizyon yıldızları, sporcular vb. kahramanlar taklit edilmektedir. Televizyon yayınlarının da bu süreçte etkili olduğu bilinmektedir. Olumsuz düşünce ve davranışları olan kişilerin kahraman olarak sunulması, bunlarla olan benzeşme süreçlerini artırmaktadır.

Bilişsel gelişim, algılama, tanıma, akıl yürütme ve yargılamayı içeren zihinsel yetilerin gelişim süreci olarak tanımlanabilir. Bilişsel gelişim, büyüme ve gelişmeyi sağlayan biyolojik faktörlerin, çocuğun yaşantısıyla etkileşmesi sonucunda ortaya çıkar. Doğduğumuz andan itibaren, dünyayı kavramamıza çerçeve oluşturacak **bilişsel şemalar** geliştirmekteyiz. **Sosyal-duygusal gelişim**, bireyin çevresindeki diğer insanlarla etkileşiminde, duygularında, kendilik kavramında, cinsiyet rollerinde ve ahlâkî yargılarında ortaya çıkan gelişim olarak tanımlanabilir. Bilişsel ve sosyal-duygusal gelişim, karşılıklı etkileşim içindedir (RTÜK, 2004).

Bebeklikten itibaren 18 yaşa gelinceye kadar, gelişen insanın 0-2; 2-7; 7-12 ve 13-18 yaş aralıklarında gösterdiği bilişsel ve sosyal-duygusal

gelişim özellikleri, "RTÜK Televizyon Yayınlarında Koruyucu Simge Sistemi Uygulamaya Yönelik Model Geliştirme Çalışma Grubu" tarafından yazılan raporun "Uygulama Rehberi" bölümünde, ayrıntılı olarak incelenmiştir (RTÜK, 2004). Söz konusu Uygulama Rehberinin yaşlara göre gelişimsel özellikler bölümü, Ek-1'de sunulmuştur. İzleyen bölümlerde, özetlenen araştırmalarda elde edilen bulguların, bir diğer deyişle, çocukların şiddet ve müstehcen içerikli televizyon programlarından etkilenmelerine ilişkin bulguların '*nasıl*'ının anlaşılabilmesi için, Ek-1'de sunulan gelişimsel özellikler listesinin iyi bilinmesi gerekmektedir.

Özetle, çocukluk ve ergenlik, bedensel, zihinsel, ruhsal ve toplumsal değişikliklerin çok yoğun ve hızlı yaşandığı dönemlerdir. Bu nedenle, bu dönemdekilere televizyondan aktarılacak bilgi ve görüntülerin, bu evrelerin gelişim özelliklerine uygun olarak planlanması gerekmektedir. Erken verilen eğitimler anlamama, erken uyarma, korkulara yol açma gibi olumsuzluklara neden olabilirken, geç kalınan eğitim ise hatalı bilgilerin akınına yol açabilmektedir.

Toplumsallaşma ya da **sosyalizasyon**, belirli bir grubun veya toplumun yaşam tarzının öğrenilmesi, aynı zamanda da karşılıklı bir etkileşim sürecidir. Bu öğrenme sürecinde, toplumdaki kalıp davranışlar birey tarafından kişiselleştirilir ve sonuçta birey, o topluma ya da gruba ait bir kimlik geliştirir (Demir, 2004). Ancak, burada önemle belirtilmesi gereken, sosyalizasyonun, sadece kişinin standart bir davranış kalıbına uyarak biçimlenmesi demek olmadığıdır. Birey, sosyal yaşam içinde pek çok etkileşim içine girer ve kendine özgü davranış kalıplarını, kurduğu bu

etkileşimler aracılığıyla oluşturur. Sosyalizasyon sürecinde toplumun düşünce, değer ve davranış örüntüleri, kültür sayesinde bireye aktarılmaktadır (İsen & Batmaz, 2002) ve hiç kuşkusuz, toplum bireylerinin geniş ölçekte birbirlerini etkilemesine en büyük ortamı medya oluşturmaktadır. Kitle iletişim araçlarıyla toplumun davranış kalıpları, değerleri ve düşünce tarzları bireylere kazandırılır ve öğrenilenlerin içselleştirilmesine yardımcı olunur. Kitle iletişim araçlarının gücü, aynı iletiyi çok farklı bireye, çok sayıda ve farklı mesajlarla iletebilme yetisinden kaynaklanır.

UZMANLARIN ŞİDDET İÇERİKLİ MEDYANIN ETKİLERİNE İLİŞKİN ÖZET GÖRÜŞLERİ

Amerika'daki psikiyatri hekimlerini çatısı altında birleştiren ve 120 yıllık bir geçmişi olan *Amerikan Psikiyatri Derneği* (American Psychiatric Association)'nin web sitesinde yer alan ve medyadaki şiddetin etkilerini anlatan yazısı şöyle başlamaktadır (APA, 05.06.2005'de ulaşılmıştır; http://www.psych.org/public_info/media_violence.cfm):

"Tartışma bitmiştir. Son otuz yılı aşkın bir süreçte, kitle iletişimi üzerine yapılan araştırmalardaki ezici bir bulgu, medyadaki şiddet sahnelerine maruz kalmanın, çocuklarda saldırgan davranışları arttırdığı olmuştur."

Ülkemizdeki hemen tüm psikiyatri hekimlerini bünyesinde barındıran *Türkiye Psikiyatri Derneği* de, talebimiz üzerine bu konuda yazdığı değerlendirmede şu satırlara yer vermiştir (Bakınız: Ek-2):

"Televizyonun günlük yaşamda gittikçe daha çok yer kaplamaya başladığı, bu nedenle de bireylerin dünyayı kavrayışları ve verecekleri tepkinin belirlenmesi üzerinde her gün biraz daha etkili olduğu, genel kabul gören bir gerçektir. Bu etkililiği nedeniyle televizyon programlarında açık şiddete, günlük yaşamda yer aldığından daha yüksek oranda yer verilmesinin, genel olarak bireylerin ruhsal yönden daha çok travmayla karşılaşmasına yol açmakta olduğu da bilinmektedir. Öte yandan, televizyonun izleyenlere davranış kalıpları oluşturucu etkisi, toplumda bazı davranışların yaygınlaşmasına yol açabilmektedir. Bu durumun, şiddet içeren programların çocukların da televizyon izleyebildiği saatlerde

yayımlanmasıyla, çocuklar üzerinde daha da zararlı etkilere yol açacağı kolayca anlaşılabilir. Aynı şekilde, yoğun cinsel ilişki sahneleri içeren programları çocukların izlemesiyle doğacak zarar da tahmin edilebilir. Bu bağlamda, şiddet ve yoğun cinsel ilişki içeren programların, öncelikle çocuklar olmak üzere, izleyiciler üzerinde olumsuz etkileri olduğu kanısındayız."

Ülkemizdeki hemen tüm psikologları bünyesinde barındıran *Türk Psikologlar Derneği* de, talebimiz üzerine televizyonlarda yayınlanan bazı programlardan kaydedilmiş örnek sahneleri inceledikten sonra, yazdığı değerlendirmede şu görüşlere yer vermiştir (Bakınız: Ek 3):

"Şiddete maruz kalma ya da izleme sonucunda, bu tür davranışların model alma yolu ile öğrenildiği ve şiddet içeren davranışların frekansının arttığı bilinmektedir. Şiddet karşısında bir süre sonra duyarsızlaşma geliştiği ve bunu izleyen aşamada, sinme ve boyun eğme davranışlarının ortaya çıktığı da bilimsel bir gerçektir. (...) Çocukların, dünyayı ve olayları yetişkinler gibi değerlendiremeyecekleri açıktır. (...) Şiddet adeta olağan, sıradan ve hayatın bir parçası olarak gösterilmektedir. Bu da bir süre sonra, toplumların şiddete karşı duyarsız kalmalarına ve şiddet içeren olayların sıklığının giderek artmasına neden olmaktadır. (...) Özellikle kadınlara yönelik 'Reality' programlarından bazılarında, hem programa katılan konuklar, hem programa katılmayan, ancak konuya dahil edilen diğer kişiler ve televizyon izleyicileri açısından sakıncalar doğmakta; konuklar ve üçüncü şahıslar istismar edilmekte, patolojik aile ilişkileri, tecavüz, aile içi cinsel sevi gibi durumların izleyicilerde sıradan, olağan, normal gibi

algılanmasına yol açabileceği düşünülmektedir. Yine bu tip yaşam hikayeleriyle televizyon ekranına çıkmak özendirici hale de gelebilir."

Ülkemizdeki birçok Psikolojik Danışman Rehberi bünyesinde barındıran *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği* de, talebimiz üzerine televizyonlarda yayınlanan bazı programlardan kaydedilmiş örnek sahneleri inceledikten sonra, yazdığı değerlendirmede şu görüşlere yer vermiştir (Bakınız: Ek-4):

"Mafya dizileri türü şiddet içerikli programların çocuk ve gençlerin bütün yönleriyle gelişimlerini ve özellikle de kimlik gelişimlerini olumsuz etkileyebileceği, (...) Aile eksenli programların bazı bölümlerinin çocuk ve gençleri cinsel, sosyal, psikolojik, duygusal, ahlâkî ve aile içi ilişkiler yönünden olumsuz etkileyebileceği değerlendirmesi yapılmıştır."

TELEVİZYONDAKİ ŞİDDET İÇERİĞİNİN ETKİLERİ KONUSUNDAKİ ARAŞTIRMALARA GENEL BAKIŞ

ABD'de, şiddet içerikli televizyon programlarının izleyiciler üzerindeki olumsuz etkileri, ticarî televizyon yayıncılığının başladığı 1946 yılından itibaren bilim insanlarının ilgi odağı olmuştur (Erdoğan & Alemdar, 2002). 1954'de, televizyonda sunulan şiddet içeriğine yönelik olarak yapılan ilk araştırmaların bulguları yayımlanmıştır (Head, 1954; Smyte, 1954). 1972'de, yeterli düzeye erişen görgül (amprik) bilgi birikimi, kamuoyuna duyurulmuştur (Anderson & Bushman, 2002). Deneysel ya da laboratuar araştırmalarında ve alan deneylerinde, şiddet içerikli programların saldırganlık üzerindeki nedensel etkileri incelenirken, kesitsel ve kültürler arası çalışmalarda şiddet içerikli televizyon programları ile saldırganlık arasındaki pozitif ilişkiler (korelasyonlar); boylamsal araştırmalarda ise küçük yaşlarda şiddet içerikli programlar izlemenin uzun süreli etkileri incelenmiştir (Anderson & Bushman, 2002; Huesmann ve ark., 2003).

ABD'nin Ulusal Ruh Sağlığı Enstitüsü (National Institute of Mental Health), "Televizyonda şiddete maruz kalmanın, ölçülen diğer davranışsal değişkenlerde olduğu gibi, saldırgan davranışlarla güçlü bir ilişki gösterdiğini" bildirmiştir (National Institute of Mental Health, 1982).

Amerikan Psikiyatri Derneği, televizyon endüstrisinin, şiddeti azaltmak üzere gönüllü kısıtlama getirmesini teşvik etmiştir; ancak, bu gönüllü kısıtlama, televizyon şiddetinin artan zararlarından korunmada etkili olmadığından, anayasal ilkelerle de tutarlı olarak gerekli düzenlemelerin yapılmasını savunmuştur. Derneğe göre, şiddet içerikli yayınlar yapan

endüstri yöneticilerinin, halka, istediklerini verdikleri şeklindeki savunmalarına izin verilmemelidir; çünkü, sayısız çalışmada halkın istediğinin gerçekte böyle aşırı bir şiddet olmadığı ortaya konmuştur (Bushman & Anderson, 2001).

Şiddetin sonuçlarının (kurbanların yaşadıkları acılar, kurbanların ve suç işleyenlerin ailelerinin çektikleri, vb.) ihmâl edilmesi veya bu sonuçların makul olmayan biçimde ele alınması, yıkıcı bir kodlama sürecini oluşturmaktadır. İzleyiciler şiddete karşı duyarsızlaşmakta, saldırganlarla ve saldırganların çeşitli sorunlar karşısındaki çözümleriyle özdeşleşmektedir. Böylece şiddet içerikli davranışlar ve tutumlar kodlanmakta, kişisel tüm durumlarda, saldırganlık en olası yaklaşım haline gelmektedir (Dubow & Miller, 1996; Johnson, 1996; Singer & Singer, 1980; 2001; Black & Newman, 1995; Josephson, 1987; Strasburger & Donnerstein, 1999).

Medyadaki şiddete daha fazla maruz kalan bireyler, dünyayı daha karanlık ve kötülük dolu bir yer olarak görmeye, gerçekte olduğundan daha fazla şiddet dolu olarak algılamaya, yaygın bir korku ikliminde yaşamaya başlamakta ve şiddete karşı katı ve hissiz olabilmektedir (Strasburger, 1995; Strasburger & Wilson, 2002; Simon, 1995; Lande, 1993). Artan saldırganlığa ek olarak, sayısız denecek kadar çok çalışma göstermiştir ki, şiddet sahnelerine maruz kalma, şiddete karşı duyarsızlaşmaya neden olmakta ve şiddete kurban gidileceğine dair bir korku iklimi yaratmaktadır (Bandura, Ross & Ross, 1961; Paik & Comstock, 1994; Donnerstein, Slaby & Eron, 1994; Bushman, 1995; Friedlander, 1993; Centerwall, 1992; Villani, 2001; Anderson & Bushman, 2002)

Şiddet içerikli programlara maruz kalma ile saldırganlık arasındaki bağlantıya ilişkin kanıtlar arttıkça (Huesmann, Moise-Titus, Podolski & Eron 2003; Gentile, Walsh, Ellison, Fox & Cameron 2004; Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993), psikiyatristler, psikologlar, diğer ruh sağlığı çalışanları ve çocuk hekimleri, çocukların maruz kaldığı şiddet miktarının sınırlanması için bir araya gelmişlerdir (Policy Council on Violence Prevention, 1995; AMA, 1996; Sege & Dietz, 1995). Televizyondaki açık ya da dolaylı şiddetin, gelişmekte olan çocuğun ve ergenin sağlığı ve iyilik hali ile ailelerinin istikrar ve bütünlüğü için bir risk faktörü olduğu gösterilmiştir (Coyne & Archer, 2004). Medyadaki şiddete maruz kalmada en kritik dönemi, ergenliğe kadar olan çocukluk dönemi oluşturmaktadır. Araştırmalar, 14 aylık çocukların bile model alabildiklerini ortaya koymuştur (Bushman & Huesmann, 2001).

Dünyaca ünlü bilim dergisi *Science*'da yayımlanan bir araştırmada (Johnson, Cohen, Smailes, Kasen, Brook, 2002), 707 bireyden oluşan bir toplum örnekleminde, televizyon izleme ve saldırgan davranışlar 17 yıl arayla değerlendirilmiş, ergenlikte ve genç yetişkinlikte televizyon izlemede geçen zaman ile diğerlerine karşı gösterilen saldırgan davranışların olasılığı arasında bir bağlantı bulunduğu ortaya konmuştur. Bu bağlantı, önceki saldırgan davranış düzeyi, çocukluk döneminde ihmâl edilme, komşu çevresindeki şiddet, ailenin gelir düzeyi, ebeveyn eğitim düzeyi ve psikiyatrik bozukluklar, istatistiksel olarak kontrol edildiğinde de anlamlılık düzeyini korumuştur.

Televizyondaki şiddet ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi boylamsal olarak çalışan başka bir araştırmada da (Huesmann, Moise-Titus, Padolski,

Eron, 2003) 70'li ve 80'li yıllarda yetişen kuşakta 6 ile 10 yaşları arasındaki çocuklarda şiddet içeren programları izlemenin, 15 yıl sonraki kontrollerde hem erkeklerde, hem de kadınlarda saldırgan davranışın belirleyicisi olduğu ortaya konmuştur. Saldırgan televizyon karakterleriyle özdeşim kurma ve televizyon şiddetine ilişkin gerçeklik algısı, sonraki şiddeti belirlemektedir (öngörme = prediction). Bu ilişki, sosyoekonomik düzey, zihinsel yetenek ve birçok ebeveyn faktörü kontrol edildiğinde de devam etmektedir.

Yine dünyanın en saygın tıp dergilerinden *Lancet*'de, 19 Şubat 2005'de yayımlanan çok yeni bir gözden geçirme çalışmasında (Browne & Hamilton - Giachritsis, 2005), medyada şiddet ile saldırgan davranışlar arasındaki bağlantıyı araştıran toplu değerlendirmeler (meta analizler) ele alınmış ve küçük çocuklarda, şiddet içerikli televizyon ve film izleme ile saldırgan davranışlarda artış arasında tutarlı kanıtların bulunduğu bildirilmiştir. Televizyondaki şiddet içeriğinin, küçük çocuklarda korkulu ve saldırgan davranışların olasılığını artıran uyarılmışlık hali, düşünce ve duygular üzerinde önemli kısa vadeli etkilerinin bulunduğu ve bu etkilerin, özellikle erkek çocuklarda daha belirgin olduğu sonucuna varılmıştır. Saldırganlığın birçok faktörle ilişkili olması ve bu konunun araştırılmasında karşılaşılan yöntem güçlükleri nedeniyle, bu ilişkinin daha büyük çocuk ve ergenlerde ve uzun vadede gözlenmesini güçleştirmektedir.

ŞİDDET İÇERİKLİ TELEVİZYON PROGRAMLARININ ETKİLERİNE İLİŞKİN KURAMSAL AÇIKLAMALAR

Şiddet içerikli televizyon programlarının (medyanın) yaratabileceği uzun vadeli etkilere ilişkin psikolojik araştırmaların bulguları, sosyal-bilişsel öğrenme kuramı (social-cognitive learning theory), duyarsızlaştırma kuramı (desensitization theory), sosyal karşılaştırma kuramı (social comparison theory) ve üçüncü değişken kuramı (third variable theory) temel alınarak açıklanmaktadır.

Sosyal-bilişsel öğrenme kuramında medya, şiddet içeriği ile saldırganlık arasındaki ilişki, üç bilişsel yapı aracılığıyla kurulmaktadır (Huesmann, Moise - Titus & Eron, 2003). Kurama göre, şiddet içeren programları izleyen bireylerin bilişsel şemalarında, düşmanca bir dünya temsil edilmektedir. Senaryolarında, saldırganlığa dayanan problem çözme stratejilerini benimseyenler, saldırganlığı, normatif inançlarına göre kabul edilebilir bir olgu olarak karşılamaktadır. Bireyler arası ilişkilerin şiddet içeren şemalara, senaryolara ve inançlar sistemine dayandırıldığı bir ortamda sosyalleşen çocuklar, bu tür davranışları gözleyerek taklit etmekte, henüz 2-4 yaşlarında, isteklerini tepinerek iletmeye çalışma gibi saldırgan davranışlara başvurmaktadırlar. Çocukların yaşı ilerledikçe ailelerinde, akranlarında, yaşam alanlarında ve her gün saatlerce izledikleri televizyonda gözledikleri ve içselleştirdikleri senaryolar, daha karmaşık ve otomatik hale gelmekte, saldırgan davranışlara ilişkin fantezileri ve belleklerinde önceden depoladıkları senaryolar güçlenmektedir. Çevrelerinde aşırı şiddet gözlediklerinde, böyle bir dünya hakkındaki bilişsel şemaları, öteki kişilerin davranışlarına saldırganca anlamlar yüklemelerine yol açmakta, bu da

saldırganca davranma olasılığını artırmaktadır. Çocuğun kendi davranışları, normatif inançlarının gelişmesinde rol oynadığı gibi, medyada gözlediği etkileşim biçimleri de bu normatif inançlarını biçimlendirmektedir. Özetle, sosyal-bilişsel öğrenme kuramında, medyada uzun süre şiddet içeriği izlemenin olumsuz etkileri bir varsayım olarak kabul edilmektedir (Huesmann, Moise - Titus & Eron 2003; Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993).

Sosyal-bilişsel öğrenme kuramını tamamlayan bir başka kuram olan **duyarsızlaştırma kuramında,** şiddet sahneleriyle defalarca karşılaşan bireylerin, zaman içinde bu tür olaylara alışacakları ve duyarsızlaşacakları varsayılmaktadır. Böylece, şiddete karşı duyarsızlaşarak olumsuz duygusal tepki göstermeyen bir kişi, şiddet hakkında düşünürken rahatsızlık duymayacak, hatta şiddet içeren planlar kurmaya yatkın olacaktır.

Sosyal karşılaştırma kuramına göre, saldırganca davranan çocuklar, bu duygularında yalnız olmadıklarına inandıklarında, davranışları için ihtiyaçları olan gerekçelere kavuşacak ve kendilerini daha mutlu hissedeceklerdir; çünkü, medyada olağan gibi sunulan şiddet, onların bu gereksinimlerini fazlasıyla karşılamaktadır.

Üçüncü değişken kuramında, televizyon izleme ve saldırganca davranma değişkenlerine ek olarak, bu iki değişkenle ilişkili olan sosyo-ekonomik düzey, aile gibi demografik değişkenler, zekâ gibi kişisel özellikler de saldırganlık davranışlarını açıklamada bir değişken olarak dikkate alınmaktadır. Dolayısıyla, üçüncü değişken kuramında, bütünsel bir

yaklaşım söz konusudur. Anılan üçüncü değişkenlerin en azından bir kısmının, medyada şiddet içeren programlara maruz kalma ile saldırganlık davranışlarının uzun vadedeki ilişkileri üzerinde etkili olabileceği varsayılmaktadır. Bu kurama göre, örneğin dar gelirli kesimde, özellikle zekâ düzeyi nispeten düşük olan çocuklar daha fazla televizyon seyrettikleri için, şiddet içeren sahnelerle daha fazla karşılaşmaktadırlar. Bu da, bu kesimde söz konusu ilişkiyi kuvvetlendirmektedir. Bunun gibi, ana-babaların kendi alışkanlıkları ve çocuk yetiştirme tutumları; reddedici veya disiplinden yoksun yaklaşımları da çocuklardaki saldırganlığın artmasında rol oynamakta ve televizyonda şiddet izleme ile saldırgan davranma ilişkisini kuvvetlendirmektedir (Huesmann, Moise - Titus & Eron, 2003; Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993).

Şiddet içerikli programların çocukların saldırganlık davranışları üzerindeki uzun süreli etkilerini açıklayan bu kuramlara, kısa vadeli sorunları açıklamada da başvurulabilmektedir. Ancak, bu kuramlara ek olarak, kısa süreli etkilere ilişkin iki sürecin, yine etraflı biçimde araştırıldığı izlenmektedir. Bunlardan ilki, **bilişsel olarak hazır hale getirme (priming)**dir. Kişi, geçmişte gözlemiş olduğu bir şiddet olayına bağladığı bir uyarıcıyla tekrar karşılaştığında, kendisinde varolan saldırganlık senaryoları, şemaları ve inançlarına ilişkin bellek izlekleri aktive olacak ve bu uyarıcı durumda, saldırgan davranma olasılığı artacaktır. Böylece bireyleri şiddete hazır hale getiren bir uyaran, saldırganlığın gösterilmesini kolaylaştıracaktır. Ancak, kısa süreli olarak yaşanan bu tür bir ilişkiyi hazır hale getiren senaryolar, şemalar veya inançlar, çok önceden ve çok farklı bir bağlamda kazanılmış olabilmektedir (Huesmann, Moise - Titus & Eron, 2003).

Kısa süreli etkilerle ilgili süreçlerin ikincisi ise **heyecan aktarımı (excitation transfer) ve genel uyarılmışlık hali (general arousal)**dir. Birey, önceden yaşadığı bir durumu, olduğundan daha abartılı bir şekilde hatırlayabilir ve o anda gözlediği şiddetin uyardığı duygusal yaşantıyı, yanlı bir şekilde, o andaki uyarılmaya yükleyebilir. Böyle bir heyecan aktarımı, kısa sürede daha şiddetli bir davranışa yol açabilecektir. Diğer yandan, gözlenen şiddete bağlı olarak artan genel uyarılmışlık hali öyle bir noktaya ulaşabilir ki, saldırganlığı bastırabilecek normatif sayıltılar zayıf kalabilir (Huesmann, Moise - Titus & Eron, 2003).

ŞİDDET İÇERİKLİ TELEVİZYON PROGRAMLARININ ETKİLERİNE İLİŞKİN SINIFLANDIRILMIŞ GÖRGÜL ARAŞTIRMA BULGULARI

Yukarıda özetlenen kuramsal çerçevelere göre yorumlanan görgül nitelikli bilimsel araştırma bulguları, üç ana grupta toplanabilir:

- Televizyondaki **şiddetin doğrudan etkileri** ile ilgili bulgular,
- Şiddete karşı **duyarsızlaşma**ya işaret eden bulgular,
- **Kötü dünya sendromu** veya yaşamdan korkma olgusu.

Son yıllarda, televizyonlardaki **şiddetin doğrudan etkileriyle** ilgili çalışmalarda en fazla ses getirenler, Huesmann ve arkadaşlarının yaptıkları araştırmalar olmuştur (akt. Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993). Bu araştırmalardan birinde, ilkokul üçüncü sınıf öğrencilerinin televizyon programı tercihleri incelenmiş ve 10 yıl sonraki saldırgan davranışlarıyla olan ilişkilerine bakılmıştır. Bulgular, şiddet içerikli programları tercih etmenin, erkek çocukların saldırganlığını öngördüğünü göstermiştir. Aynı gruplarla yapılan izleme çalışmaları, şiddet programlarını tercih eden erkeklerin 30 yaşında ciddi suçlar işlediklerini göstermiştir.

Araştırmacıların daha sonra gerçekleştirdikleri kültürler arası bir araştırmada, bu kez ABD, Avustralya, Polonya, Finlandiya ve İsrail'deki çocukların, ilkokul birinci sınıftan itibaren üçüncü ve altıncı sınıfa geldikleri dönemlerde, şiddet içeren televizyon programlarına ilişkin tercihleri ile gelecekteki saldırganlık davranışları karşılaştırılmıştır. ABD'de her iki cinsiyetin de medyadan aynı derecede etkilendiği; diğer ülkelerde ise yine televizyondaki saldırgan karakterlerle özdeşimin ileriki yıllarda gösterilen

saldırganlığı belirlediği; ancak şiddet içeriği izlemenin erkeklerin saldırganlık davranışlarındaki artışa daha fazla katkıda bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmacılar, özellikle 6-10 yaş arasındaki dönemin, çocukların televizyondaki saldırgan karakterlerden etkilenmeleri açısından çok kritik bir dönem olduğunu; çünkü bu yaşlarda, televizyon seyretme saatlerinin en üst düzeye ulaştığını ve televizyondaki öyküleri gerçek olarak algıladıklarını vurgulamışlardır.

Huesmann ve arkadaşları (2003), 1977-1992 yılları arasında şiddet içeren televizyon programlarının çocukluk, ergenlik ve genç yetişkinlikteki etkilerini, bilişsel sosyal öğrenme kuramları ile üçüncü değişken kuramına dayanarak açıklamaktadırlar. Bulgular genel olarak, hangi sosyo-ekonomik düzeyden gelirse gelsin ve başlangıçtaki saldırganlık eğilimi hangi düzeyde olursa olsun, her iki cinsiyetin şiddet içerikli programları izleme süresine bağlı olarak, yetişkinlikte, saldırgan davranma eğiliminde artış olduğunu göstermiştir.

Şiddet içeren programların çocuklar ve gençler üzerindeki etkilerine ilişkin son dönem araştırmalarda, sadece *fiziksel saldırganlığın* değil, *ilişkisel saldırganlık* olarak ayrı bir kategoride tanımlanan saldırganlığın da araştırıldığı izlenmektedir. İlişkisel saldırganlık, vurma-kırmanın ötesinde, dedikodu yapmaya, akranları dışlamaya ve ilişkilere zarar vermeye yönelik saldırganlıktır. Bu konudaki boylamsal araştırma sonuçları, okuldaki ilk yıllarda daha fazla şiddet içeren film seyreden çocukların, daha sonraki yıllarda daha fazla sözel, ilişkisel ve fiziksel saldırganlık gösterdiklerini, olaylara anlam yüklemede yanlı davrandıklarını ve daha az olumlu sosyal

davranışlarda bulunduklarını göstermiştir (Buchanan, Gentile, Nelson, Walsh & Hensel, 2002; Gentile, Walsh, Ellison, Fox & Cameron, 2004).

Medyadaki şiddetin yarattığı şiddete karşı **duyarsızlaşma olgusuyla** ilgili sonuçlara göre: Çocuklar, şiddet içeren filmler izledikçe gerçek dünyadaki şiddete daha az tepki vermekte, başkalarının yaşadığı acı ve sorunlara karşı ilgisiz kalmakta, empati duymamakta ve toplumda giderek artan şiddet olaylarına daha fazla hoşgörü göstermektedir (Bonds, 2002; Huesmann, Moise - Titus & Eron, 2003; Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993; Szaflik, 2004).

'Kötü dünya sendromu' yaklaşımı, dünyanın eskiye kıyasla daha tehdit edici bir yer olarak algılandığını göstermektedir (Bonds, 2002). Medyadaki şiddetten etkilenen küçük yaşlardaki çocuklar, kendilerinin de şiddet kurbanı olabileceklerini düşünmekte ve korku-kaygı geliştirmektedir. Bu çocuklarda ağlama sıklığı, kucak isteme, saldırganlık eğilimi, uyku bozuklukları, kekeleme, tuvalet alışkanlıklarında bozulma, güven sorunları, sosyal etkileşimden kopma, yeme düzensizlikleri, psikosomatik bozukluklar, benlik değerinde düşme, dikkatini odaklaştırma sorunları ve depresyon eğilimi artmaktadır (Bonds 2002; Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993). Bu doğrultuda, şiddete karşı kendini zayıf hissetmenin, saldırganlık davranışını bir savunma yolu olarak da olsa benimsemeyi ve göstermeyi haklı çıkardığı söylenebilir. Sonuçta, şiddet içerikli televizyon programları, seyircilerin bir bölümünü duyarsızlaştırırken, diğer bir bölümünü aşırı duyarlı hale getirmektedir.

ŞİDDET İÇERİKLİ TELEVİZYON PROGRAMLARININ ETKİLERİNE KATKIDA BULUNAN DİĞER DEĞİŞKENLER

Paik ve Comstock, 3.000'den fazla çalışmayı gözden geçirdikten sonra, medyada şiddete maruz kalmanın sonucu olan saldırganlığı artıran ve şiddet içeren programların birtakım özelliklerine ilişkin bazı değişkenleri belirlemişlerdir (Paik & Comstock, 1994):

- Saldırgan davranan modelin ödüllendirilmesi veya eksik cezalandırılması,
- Şiddetin uygulanmasının haklı gösterilmesi,
- Sunulan şiddetin gerçek hayatta olanlarla benzerliğine dair ipuçlarının bulunması,
- Saldırganla özdeşim kurulmasını cesaretlendiren dramatik durumlar,
- Doğrudan zarar verme motivasyonunun saldırgan davranışla beraber sunulması,
- Acı, üzüntü ve pişmanlık gibi sonuçları içermeyen (sonucu hafifletilmiş) saldırganlık,
- Kurgu olarak sınıflanamayacak gerçekçilikle sunulan şiddet,
- Olumsuz sonuçları ortaya çıkmayan şiddet,
- Neden olan olaylarla ilişkisi aşırı olan şiddet,
- Zayıf, kötü karaktere karşı büyük güce sahip kahramanın uyguladığı şiddet,
- Çok sayıda kurbanı olan şiddet,
- Arkadaşlar, ortaklar, çete üyeleri arasında gösterilen şiddet.

SOSYOLOJİK ÇERÇEVEDEN TELEVİZYONUN SOSYALİZASYON SÜRECİNDEKİ ROLÜ VE TOPLUM ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Kitle iletişim araçları içinde yer alan televizyon, bireylerin davranışsal ve bilişsel gelişiminde etkili olan, küçük yaşlardan itibaren dünyayı kavramamızın en önemli araçlarından biridir (Signorielli & Morgan, 1996; Signorielli, 2004). Yapılan araştırmalar, televizyonun aşağıda belirtilen dört alandaki etkilerini kanıtlamıştır (Zuckerman ve Zuckerman, 1985; Johnson, 1996):

- Çocukların saldırgan davranışlar göstermesi,
- Etnik ya da cinsel rollerine ilişkin kalıplar oluşturma,
- Okul faaliyetlerine katılımda ya da okuma alışkanlıklarında azalma,
- Kötü alışkanlıklara ya da davranışlara sahip olma.

Bilgi verme, onaylama, geri bildirim, rol modellerinin kazandırılması gibi sosyalleştirici etkiler, aynı zamanda televizyonun etkileri içinde de yer almaktadır. Fiziksel çevre ve sosyal koşullar, psikolojik koşullarla etkileşerek davranışları ortaya çıkarmaktadır. Bu sosyal koşullar içindeki sosyalizasyon faktörleri; toplumsal değerler, ailevi değerler ve arkadaş / akran grubu değerleri olarak formüle edilebilir (Edgar & Edgar, 2001). Bu etkileşimde, televizyon faktörleri (yansıtılan şiddet, izlemeye ayrılan zaman vb.) de rol oynamaktadır. Söz konusu etkileşimin sonunda, davranışsal sonuç olarak saldırganlık ortaya çıkmasında, televizyonlardan yansıtılan şiddetin önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.

Çocukların ilkokul döneminden önceki yaşlarda televizyonla olan ilişkileri, keşifte bulunma amacıyla özdeştir. Televizyon programlarında, özellikle parlak, canlı öğeler ve hızlı değişen, hareketli karakterler, kuvvetli ses ya da ışık onları etkiler. Okul öncesi çocukların şiddetle tanışmasında, onların şiddete hazır hale gelmesinde, bu canlı ve parlak görüntülerin, özellikle de çizgi filmlerin payı çok büyüktür. Okul çağı, çocukların şiddet eğilimindeki ve saldırgan davranışlarındaki etkisi açısından çok daha önemli bir dönemdir. Bu dönemde, çocukların dikkatleri artarak gelişir; kavrama yetenekleri ile hikayelerdeki devamlılıkları izlerler; üstü kapalı olarak anlatılan olaylardan sonuçlar çıkarırlar ve karakterlerin eylemlerini ya da hareketlerini onaylar ve taklit ederler. Bu dönemde çocuklardaki şiddet eğilimi, şiddet içerikli programları izleyip izlemediklerine göre değişir. Özellikle bu tür programları izleyen, oradaki şiddetin gerçek dünyayı yansıttığına inanan ve bunlardan kendine şiddet eğilimli bir kahraman seçen çocuklarda, saldırgan davranışlarda artma görülür.

Ergenlik döneminde televizyon karakterlerinden etkilenme ve kimlik oluşturma, diğer dönemlere göre daha az olmakla birlikte, bu yaşlardaki gençler, televizyondaki şiddet ya da suç davranışlarını taklit ederek, bu dönemin tipik davranışlarından olan "geleneksel olarak otoriteye meydan okuma davranışını" sergileyebilmektedir (Josephson, 1995).

Gençlerde potansiyel riskli davranışlar; rasgele cinsel ilişki, alkol ve sigara kullanımı, uyuşturucu/uyarıcı kullanma gibi madde bağımlılıkları, dolandırıcılık, hırsızlık, ehliyetsiz araba kullanma, düşük beden algısı, obezite, okul performansındaki düşüşler olarak tanımlanmaktadır. Yapılan

araştırmalarda, bu riskli davranışlarla medya araçları arasındaki ilişkiler sorgulanmıştır. Buna göre, gençlerin, belirtilen bu risk davranışlarını sıklıkla radyoda duydukları, televizyonda izledikleri ya da videokliplerde gördükleri ve bu davranışlara sahip olmalarında, bu programları izlemelerinin yanında, ailelerinin eğitimlerinin, cinsiyetlerinin ve ırksal özelliklerinin de etkili olduğu bulunmuştur (Klein ve ark., 1993).

Çocukların ve gençlerin izledikleri televizyon programları, onların günlük sosyal davranışlarını etkilemektedir. Bu etkinin olumlu ya da olumsuz olmasında, izlenen programın niteliği, içeriği, o programın izlenme süresinin azlığı ya da çokluğu, programın sunuşunda gerçekleştirilen yönlendirilmeler önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle, televizyonda çocuk ve gençlere yönelik programların yapımcılarının, özellikle bu konularda daha dikkatli olmaları gerekmektedir.

Konuyla ilgili sosyolojik istatistiklere bakıldığında, UNESCO'nun *"Global Medya ve Şiddet"* konulu, 23 ülkeyi kapsayan çalışmasında, köy ya da kent olarak ayrılmadan, okul çağındaki çocukların yüzde 93'ü içinde, boş zamanlarını televizyon seyretmeye ayıranların oranının yüzde 50'den fazla olduğu görülmüştür (Von Feilitzen & Carlsson, 1999). *İngiltere Bağımsız Televizyon Komisyonu'*nun raporuna göre ise (1998) İngiltere'de, çocukların yüzde 46'sının, kendi özel yatak odalarında televizyon olduğu, çocukların sadece yüzde 43'ünün ailelerinin koruması altında, onlarla birlikte televizyon seyrettikleri ortaya konmuştur (Groebel, 1998). *"Amerikan Ulusal Televizyonlarında Şiddet"* konulu bir başka çalışmada ise, televizyon programlarındaki şiddet unsurları incelendiğinde, 3 yıl süresince izlenen

yaklaşık 10.000 saatlik televizyon programının yüzde 61'inin şiddet içerdiği ve çocuk programlarının da çoğunda şiddet içeren sahnelerin bulunduğu tespit edilmiştir (Federman, 1998; DuRant ve ark., 1997; Rich ve ark., 1998; Anderson ve ark., 2003). *The Committee on Communications of American Academy of Pediatrics'*in açıkladığına göre, insanlar, 18 yaşına kadar, sadece televizyonda, yaklaşık olarak toplam 200 bin şiddet eylemi görmektedir (akt.: Bagdikian, 2000).

Amerika'da yapılmış bir çalışmada, ailelerin yüzde 75'i çocuklarının televizyon seyrettiğini bildirmişlerdir. Bunların içinde ailelerin yüzde 53'ünün, çocuklarına televizyondaki şiddet içerikli programları izlemede sınır koydukları, ancak buna rağmen, yüzde 73'ünün çocuklarının haftada en az bir kere televizyonda şiddetle karşılaştığını belirttikleri görülmüştür. Televizyon seyreden çocuklar, ailelerinin belirttiğine göre, zamanlarının günde yaklaşık 2,6 saatini televizyon başında geçirmektedir (Cheng ve ark., 2004; Walsh & Gentile, 2001).

RTÜK tarafından, ülkemizde 5.360 kişi ile yapılan bir araştırma, günlük televizyon izleme süresinin, ortalama olarak 4 saat olduğunu ortaya koymaktadır. Toplumumuzun yüzde 20'lik bir kısmı da, günde 5 saat televizyon izlemektedir. Türkiye'de, televizyonda çocukların en çok seyrettikleri saatlerde gösterilen filmlerdeki şiddet düzeyini araştıran bir başka çalışmada, beş özel televizyon kanalında, hafta içi 16.00-21.30 ve hafta sonu 09.00-21.30 saatleri arasında yayınlanan 80 filmden, toplam 5 bin 600 saniyenin izlenmesi sonucunda, bu filmlerdeki şiddet oranının yüzde 33.1 olduğu, toplam sürenin yüzde 13.8'ini fiziksel şiddetin (vurma,

yaralama, öldürme), yüzde 10.9'unu sözel şiddetin, yüzde 8.4'ünü ise psikolojik şiddetin oluşturduğu belirlenmiştir (Ayrancı ve ark., 2004).

Modern toplumlarda kitle iletişim araçları, bir anlamda toplumsallaşma aracı olarak da işlev görürler. Bu son derece önemli görevi yerine getirirken, verdikleri haberlerin, sundukları rol modellerinin, kazandırdıkları yaşantıların ve örnekledikleri değer yargılarının diğer toplumsallaşma araçlarını (aile, eğitim, arkadaş grupları) zayıflatmaları nedeniyle, toplumsal yapı ile uyumsuzluk gösterebildikleri izlenmektedir (Tan, 1981). Kitle iletişim araçları, insanların dünya görüşlerini, tutum ve davranışlarını etkilemekte ve geri bildirimler ile yeni tutumlar ve davranışlar, yeni rol modelleri oluşturmaktadır. Bu noktada, bu durumdan en çok etkilenenlerin de çocuklar ve gençler olduğu görülmektedir.

Yeterince coşku, yenilik ve heyecan taşımayan hiçbir mesaj, toplumun ilgisini çekmemektedir. Geniş kitlelere yönelik bir gösteri olarak tasarlanmayan hiçbir mesajın da değeri olmamaktadır. Televizyon programları, toplumsal eğilimleri sınıflandırarak hedef kitlelerini belirlerler ve bu kitlelere yönelik programlarla, bağımlılık ilişkilerini güçlendirmek isterler. Sonuçta, toplumun üyesi olan bireyler, belli içeriklerin sürekli abonesi olarak o içeriğin söylemini benimserler (Güneş, 2001).

İletişim bilimleri alanında ülkemizde yapılan bir dizi araştırmada Özer (2004; 2005a), *Mesaj Sistem Çözümlemesi Tekniği* kullanarak, 5 büyük televizyon kanalının ana haber bültenlerinde yer alan şiddet içerikli haberlerin oranlarını incelemiştir. Televizyon kanalları arasında farklar bulunmakla birlikte, bu oranın yüzde 30'ları geçtiği görülmüştür. Açıktır ki,

bu oran, gerçek yaşamda karşılaşılan şiddetin çok üstündedir. Bu çözümlemelerden hareketle, televizyon dünyasının, -ülkemizde de- şiddet yoğun bir dünya olduğunu söylemek mümkündür. Haberlerde, neredeyse her türlü fiziksel şiddet görüntüsü yer almaktadır. Bu, insanlara, onların tehlikeli bir dünyada yaşadıkları mesajını vermektedir (Gerbner & Gross, 1976; Gerbner ve ark., 1994). Haberi yapan muhabirin kendi ya da haber editörü veya yayıncı, bunu doğrudan amaçlamasa da, televizyonlardan yoğun biçimde aktarılan şiddetin izleyicide oluşturduğu etki budur (Özer, 2005a).

Türkiye'de, televizyonlarda şiddet sunumuna bakıldığında, araştırma sonuçları paralelinde, şiddete aşırı derecede yer verildiğini söylemek mümkündür. Şiddet sunumu, en çok izlenen zamanda, ana haberlerden başlayarak, neredeyse izleyen tüm programlarda yapılmaktadır (Özer, 2005a). Kan davası, mafya-devlet ilişkilerini vb. konu alan ve doğrudan şiddet üzerine kurulu olduğu söylenebilecek programların yanında, aşk temalı dizilerde de şiddet unsuru yoğun olarak kullanılmaktadır. Programlarda yer verilen şiddetle ilgili bir başka yön de devam eden bazı programlarda (örneğin diziler), şiddetin giderek yoğunlaşmasıdır. Televizyonlarda sunulan şiddetin önemli bir yönü de, "iyi"yi temsil edenlerin uyguladıkları şiddetin "meşru" olarak sunulmasıdır. Örneğin bir dizide, bir "kötü" karakterin uyguladığı şiddet "meşru" olarak sunulmazken, aynı kişiye -yasa dışı yollardan uygulanan- şiddet, bunu uygulayanlar meşru güvenlik güçleri olmasa bile, meşru olarak sunulabilmektedir. Başrollerde oynayanların uyguladıkları şiddet de genellikle benzer şekilde "meşru" olarak gösterilmektedir (Özer, 2005a). Bu durum, şiddetin bazı koşullar

altında kabul edilebilir olduğu mesajını zihinlere yerleştirerek, yine duyarsızlaşmaya neden olmaktadır.

Mafya dizileri, gerek içerdikleri aşırı şiddet görüntüleri, gerekse verdikleri açık ve örtülü mesajlarla yasa dışılığı ve sosyopatiyi özendirmekte ve hatta meşrulaştırmaktadır. Ayrıca sigara, alkol ve uyuşturucu/uyarıcı madde kullanımını teşvik eden ya da kabul edilebilir gösteren sahnelere de bu dizilerde yer verilebilmektedir. Mesajlar, tekrarlayan şekilde ve sürekli olarak çok kuvvetli biçimde verilmektedir. Nitekim, bunların etkisiyle son yıl içinde ülkemizde bazı yeni yetme gençler, bu dizilerdeki karakterlere özenerek ve bunu da sonradan açıkça beyan ederek arkadaşlarını yaralamış ya da katletmişler; olaylar, yazılı basında eleştiri konusu olmuştur (Bakınız 25-26 Mart 2003 tarihli gazeteler; Fatih Altaylı, Hürriyet, 9 Nisan 2005).

MÜSTEHCENLİK, ÖZEL HAYAT, MAHREMİYET İHLÂLLERİ VE RUH SAĞLIĞI

Televizyon programları ile birlikte, gündelik hayatın en önemli alanlarından biri olan "özel yaşam" (mahremiyet) kavramı da esnekleşmektedir. Bireye ait olanlarla topluma ait olanlar arasındaki sınır giderek ortadan kalkmakta, böylelikle de tüm toplum, aynı özel yaşamın özneleri haline gelmekte ve aynı mahremiyeti paylaşmaktadır. Öyle ki, yatak giysileriyle başkalarının yanına çıkmanın saygısızlık ve özensizlik sayıldığı bir ilişki biçiminden, sadece yarışma kurallarının önem kazandığı ve milyonlarca izleyicinin önünde mahremiyetin neredeyse tamamen ortadan kalktığı bir ilişki biçimine gelinmiştir. Televizyon programlarını izleyenlerin, günlük yaşam kültürü içerisinde hayatlarının şekillendiği ve zamanlarının büyük bir bölümünü televizyon karşısında geçirdikleri görülmektedir. Özellikle ev kadınlarının, televizyonu, yemek ya da ev işi yaparken dahi izledikleri, gündelik yaşamlarında televizyonun çok önemli bir konumda olduğu söylenebilir.

Magazin türü programların etkileri üzerine, gecekondulu kadınlarla yapılan bir çalışmanın sonuçlarına göre, kadınların aile içi iletişimlerinin ve çocukların okuma alışkanlıklarının azaldığı; aynı şekilde, çocukların, programda gördüklerini taklit etme eğilimlerinin arttığı tespit edilmiştir. Kadınların yarısından fazlası, çocuklarının televizyonda gördükleri ünlülere ya da yarışmacılara özendiğini belirtmiştir. Kadınların çoğu, bu tür programlardaki görüntülerden rahatsız olduklarını, bu görüntülerin, kültürel değerlerin üzerinde değişmeler meydana getirdiğini ifade etmektedirler. Özellikle evlilik ve gelin-kaynana türündeki yarışma programlarının gelenek

ve göreneklerimize aykırı olduğunu, kültürel değerlerimizi yozlaştırdığını, evlilik kurumunun bu şekilde gerçekleşmesinin doğru olmadığını düşünmelerine rağmen, bu tür programların örneklem grubunun neredeyse tamamı tarafından izlenildiği de tespit edilmiştir (Mert, 2004).

Bu tür programlar, aynı zamanda, izleyiciler üzerinde güçlenen bir alışkanlık yaratır. İnsanların yaşadıkları sıkıntılar, aile içi şiddet mağdurları, yarışmacılar arasında yaşananlar, her hafta yaşanan final heyecanları, elenenler, birinciler, desteklenenler, taraf tutmalar, sevilenler, sevilmeyenler izlenme unsurlarını artıran faktörlerdir. Bu programlar, seyreden kadınlarda, yalnız olmadıklarını, kendi başlarına gelenlerden daha ağırlarının başkalarının da başına geldiğini göstererek rahatlama duygusu yaratabilir. Kadınlar, yarışma programlarındaki yarışmacılarla günlük hayatlarını paylaşırlar, yarışmacıları birer aile üyesi gibi kabul ederler.

Gözetlemeye dayalı yarışma programlarında izleyici, kendisine ve kendi davranışına en çok benzeyen ya da kendisinden daha aşağıda gördüğü kişi ile özdeşim kurmakta ve onu desteklemeye başlamaktadır. Bu sırada, o programın izleyiciliği süreklilik kazanmaktadır. Aslında, bu tür yarışmaların sonunda en yakışıklılar, en güzeller, sesini en etkili kullananlar değil, ama toplumdaki ortalama insana en çok benzeyen kişiler yarışmayı kazanmaktadır. Televizyondaki yarışmalarda belirli rolleri oynayan yarışmacılar, izleyici tarafından kabul edilir, benimsenir ve onunla özdeşleşilir. Bu tiplerin başarıya ulaşması ile kendisinin de başarıya ulaşabileceği konusunda, bireyde olumlu duygular uyanmaktadır. Bunun yanı sıra, bir başka boyut da, yarışmacıların düştükleri durumlardan,

izleyicinin, farkında olmadan zevk alabilmesidir. İzleyicisi olduğu kişinin veya diğerlerinin düştüğü durumlara kendisi düşmediği için kişi sevinmekte ve yarışmaya ya da programa katılmamasının ne kadar doğru olduğu konusunda kendisini onaylamaktadır. Bu yorum, aynı zamanda, şu aralar oldukça gündemde olan kadın programları için de geçerlidir.

Ülkemizde, son yıllarda yayınlanan bazı yarışma programları, özel hayatın mahremiyeti konusundaki toplumsal değer yargılarını değişime zorlamakta ve bireylerin toplumsal değerler konusunda çatışmalar yaşamasına yol açmaktadır. Bu tür programların izleyicilerinin önemli bir bölümünde, özel hayatların mahremiyetini gözetleyerek kendini rahatlatma eğilimi kışkırtılmaktadır. Bir diğer ifade ile, bireylerde 'röntgencilik' duygularını açığa çıkarma gibi, yayıncılık etiği açısından ahlâkî olmayan bir yol, reyting uğruna izlenebilmektedir. Oysa, insanın bu yönünün açığa çıkması, psikiyatride hastalıklı bir ruh hâli olarak kabul edilir. Bu programlarda öne çıkan şahsiyetler, ekranlardan göründükleri kadarıyla, çoğu zaman sağlıksız ruh hâline sahip olan ve toplumsal yaşam açısından sağlıksız kişilik özellikleri gösteren kişiler olabilmektedir. Hiç kuşkusuz bu durum, bu programların telkine yatkın sürekli izleyicileri ve özellikle özdeşim kuran çocuk ve ergenler için son derece olumsuz rol modelleri oluşturmaktadır. Toplumca erdem sayılan değerlerin hiçe sayılmasıyla kışkırtılan rekabet ve yarışma ortamı, çoğu da canlı yayınlarda engellenemeden her türlü olumsuzluk ve saldırganlığın ortaya çıkmasına yol açmakta, bu da söz konusu kitle tarafından örnek olarak alınmaktadır. Ülkemiz ruh hekimleri ve klinik psikologları, karşılarına gelen birçok vakada bu etkilenmeleri gözlemlemektedirler.

‘Reality’ programlarının hemen her türünde, insanların özel hayatlarının ve mahrem ilişkilerinin alenen sergilenmesi, bu insanlar ve yakınları için örseleyici (travmatize edici) dir. Sergilenen özel hayat, sadece kişinin kendisini ilgilendirmemekte, yakınları da teşhir edilmiş olmaktadır. Son aylarda, sırf bu nedenle aile içi cinayetler işlenmiş ve konunun çarpıklığı, yazılı basının da büyük tepkisini çekmiş (Güzin Abla, Hürriyet, 21 Nisan 2005; Tufan Türenç, Hürriyet 20 Mayıs 2005), hatta bazı programlar, televizyon yönetimleri tarafından acilen yayından kaldırılmıştır. Bu tür programlarda sergilenen psikopatolojik davranışlar, telkine yatkın toplum bireyleri tarafından taklit edilebilir; ortaya dökülen hezeyanlar da paylaşılabilir. Astroloji ve parapsikolojinin konuşulduğu programlarda konuk edilen, ruhsal bozukluğu olan bazı kişiler, gelecekle ilgili felaket senaryoları anlatabilmekte, gerçek dışı, akılla bağdaşmayan yorumlar yapabilmektedir. Tüm bu yansıtılanlar, televizyonun otoritesiyle, bir kısım izleyici tarafından gerçekmiş gibi alınabilmekte, benzer psikopatolojisi olan ya da kaygılı ve depresif kişilerde, psikopatolojinin artmasına yol açabilmektedir. Bu değerlendirmeler, nedenselliğin bilimsel olarak gözlenebildiği araştırmalara, etik nedenlerle gelemeyecek konulardır ve klinik uygulamadaki gözlemlerin sonucudur.

Son yıllarda, televizyon programlarında çıplaklık, evlilik dışı kadın – erkek ilişkileri ve cinselliği ön plana çıkaran tavırlar, tutumlar ve kıyafetler karşısında, genel olarak toplumumuzun sistematik olarak duyarsızlaştığı görülmektedir. Cinsellik, gelişimsel olarak belli evrelerden geçerek kavranır. Bu gelişimi göstermemiş bir çocuğun, kavrayamayacağı düzeyde cinsellikle televizyonda karşılaşması, bu konudaki sağlıklı gelişimini çeşitli biçimlerde etkileyebilir. Bu nedenle, çocukların televizyon izledikleri saatlerde

gösterilen, cinselliğin açık biçimde sergilendiği, özendiriciliği yüksek ve eyleme geçmeyi cesaretlendiren filmler sakıncalıdır. Ülkemizde geniş bir kesimi oluşturan düşük sosyo-ekonomik düzeyden ailelerde, çocukların yatma zamanının, daha eğitimli çevrelerdeki kadar düzenli kontrol altında tutulamadığı dikkate alındığında, yayıncıların bu konuda da büyük bir dikkat göstermeleri gerekmektedir. Yürürlüğe konması beklenen koruyucu simge sisteminin, eğitimli kesimde bu konuda önemli bir çözüm olabileceği beklenirken, eğitimsiz çevrelerde önemli bir etkisinin olması, ana-baba kontrolü eksikliğinden dolayı zor görünmektedir.

ŞİDDET, MÜSTEHCENLİK VE MAHREMİYET İHLÂLİ İÇEREN TELEVİZYON PROGRAMLARI KARŞISINDA NELER YAPILABİLİR?

ABD'de 2000 yılında yapılan bir kamuoyu yoklamasının sonuçlarına göre, katılımcıların yüzde 72'si televizyonda çok fazla şiddet olduğunu, yüzde 80'i bu tür programların toplum için zararlı olduğunu, yüzde 77'si medyada gösterilen şiddetten çok rahatsız olduklarını, yüzde 81'i televizyon şirketlerinin bu tür ürünleri kısıtlamaları gerektiğini, yüzde 61'i ise popüler programların daha kötüleştiğini dile getirmişlerdir. Buraya kadar özetlenen bilimsel bilgiler ve kamuoyu yoklamaları, şiddet içeren medya olgusunun zararlı sonuçları konusunda birleşmektedir. O halde, bu konuda neler yapılabileceği tartışması önem kazanmaktadır.

Buraya kadar özetlenen bilgiler temelinde, medyada şiddetin etkilerine ilişkin bilimsel kuramlar, görgül araştırma bulguları ve ABD ve Kanada'daki tartışmalar dikkate alındığında ailelerin, sivil toplum örgütlerinin ve devletlerin bu alanda gerçekleştirebilecekleri bazı öneriler ortaya konmuştur. Huesmann ve arkadaşlarına (2003) göre, medyada şiddet olgusu, ergenleri ve yetişkinleri kısa süre için etkilerken, uzun süreli etkileri daha çok çocuklarda görülmektedir. Evrensel olan bu durum, herhangi bir sosyo-ekonomik kesimdeki herhangi bir aile için geçerlidir. Öte yandan, çocuğun ne tip bir şiddet olayını ve saldırgan davranan karakteri örnek alacağı, olayın gerçek dünyada karşılaşılanlar ile örtüşme derecesine ve programdaki karakterin şiddet içeren davranışlarının ödüllendirilmesine bağlı olmakta; dolayısıyla, ebeveynin bu konularda uyarılması ve eğitilmesi önem taşımaktadır. Çocukların televizyon izleme sürecini kontrol etmenin

en kolay yolu, şiddet içerikli filmler seyretmelerini engellemektir; fakat bu kolay olmadığından, programları ebeveynleri ile birlikte seyretmeleri ve gösterilen olaylar hakkında görüşlerini ve eleştirilerini dile getirmeleri, özellikle 2-10 yaş arasındaki çocukların kurmaca olan ile gerçek olan arasındaki ayırımı yapmalarını kolaylaştıracak ve saldırgan karakterlerle özdeşim kurmalarını önleyebilecektir (Huesmann, Moise - Titus & Eron, 2003; Szaflik 2004).

Diğer yandan, üçüncü değişken kuramında ileri sürüldüğü gibi, ana-babaların çocuklarına olumlu rol modeli oluşturmaları da onları psikolojik açıdan medyadaki şiddete karşı korumaktadır. Ana-baba kontrolünün gevşek olması, ergenlerde dahi korkunun artmasıyla ilişkili bulunmuştur (Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993). Böylece, televizyondaki şiddetin çocuğun davranışları üzerinde etkili olup olmamasında, ebeveynin çocuğu üzerinde kurduğu disiplin ve oluşturduğu model, diğer belirleyici etkenler olarak devreye girmektedir. Bir başka deyişle, çocukların şiddetten etkilenmesinde, medyanın yanı sıra, sosyo-ekonomik düzey ve ana-babanın teşkil ettiği model gibi çok çeşitli etkenlerin önemli olduğu söylenebilir (Huesmann, Moise - Titus & Eron, 2003; Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993).

Hiç kuşkusuzdur ki, şiddet içerikli programlar, televizyon kanallarına reyting ve buna bağlı kâr getirmektedir. Bu nedenle, bu tür programlara ilişkin bir düzenleme geliştirilecekse, olgunun ekonomik yönünün de dikkate alınması gerekmektedir. Son zamanlarda, televizyondaki filmlerin hangi yaşlara uygun olduğunu gösteren bir dereceleme sistemi ve ‘V-chip’

olarak adlandırılan bir teknoloji denenmektedir (Huesmann, Moise - Titus & Eron, 2003; Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993; Szaflik, 2004). Buna göre, ana-babalar, çocuklarının ne tür programları izleyebileceğini, adı geçen mekanizmayla kontrol edebilmektedirler. Ancak söz konusu girişim, daha başlangıç aşamasında, şiddet içeren gösterileri üreten yapımcılar tarafından engellenmiştir. Bu tür kısıtlamaların, dijital teknolojilerin sınırsız olanakları karşısında pek etkili olmadığı da ortaya çıkmıştır. Dereceleme sisteminin, ancak ana-baba gözetiminde uygulanabilirliği olabilir. RTÜK, son yıllarda bu tür bir koruyucu simge sistemini uzmanlar yardımıyla geliştirmiştir ve yakında uygulamaya başlayacağı anlaşılmaktadır.

Soruna daha kapsamlı önlemler getirilmeye çalışılan Kanada'da, Eğitim Bakanlığı, İletişim Bakanlığı, çeşitli televizyon kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile görüş ve işbirliğine gidilerek bir politika oluşturulmaya çalışılmaktadır. Bunun için Kanada Radyo-Televizyon ve Telekomünikasyon Komisyonu (CRTC) tarafından iki rapor hazırlanmıştır. Birincisi, konuya ilişkin bilimsel araştırma sonuçlarını içermektedir. İkinci rapor ise İngiltere, Fransa, Avustralya, Yeni Zelanda gibi ülkelerde, bu alanda ne gibi tedbirler alındığını kapsamaktadır (Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993). Son zamanlara kadar Kanada'da, medya şiddetini tümüyle ortadan kaldırmaya yönelik lobi faaliyetlerinin başarılı olmadığı belirtilmektedir. Bu faaliyetlerin başarısız olmasında, özel yayın organlarının seyirci reytinglerini koruma endişeleri ve şiddet içeriğinin tanımlanmasındaki zorlukların da rol oynadığı ileri sürülmektedir. Kısa vadede uygulanabilecek bazı sınırlı önlemler ise şöyle sıralanmıştır (Ledingham, Ledingham & Richardson, 1993):

- Şiddet içermeyen, olumlu sosyal davranışları özendiren programların sayısını artırmak, yapılmasını özendirmek;
- Öğretmenler ve ana-babalar için şiddet içerikli filmlerin olumsuz etkilerini nasıl azaltabileceklerini anlatan eğitim paketleri geliştirmek, okullara, rehabilitasyon merkezlerine dağıtımını ve buralarda uygulanmasını sağlamak;
- Huesmann ve arkadaşlarının (2003) ilkokul ikinci ve dördüncü sınıf çocukları için geliştirdikleri ve izleme çalışmasını iki aşamada gerçekleştirdikleri müdahale programlarını uygulamaya koymak (Bu uygulamalarda, çocukların saldırganlığa ilişkin tutumlarını değiştirmekte, yalnızca pasif izleyici olmak yerine, aktif olarak televizyondaki şiddetin zararları konusunda kendi görüşlerini tartışmalarının etkili olduğu saptanmıştır.);
- Ebeveyne, çocuğunun televizyon izleme alışkanlıklarını kontrol etme eğitiminin yanı sıra, nasıl daha etkili ana-baba modelleri olabilecekleri konusunda eğitim vermek.

Browne ve Hamilton-Giachritsis (2005) de, medyadaki şiddetin çocuk ve ergenler üzerindeki olumsuz etkilerini azaltabilecek bazı halk sağlığı önerilerinde bulunmuşlardır. Buna göre:

Ana-babalar;

- Şiddet içeriği izleyen çocuklarının saldırgan tutumlarının, antisosyal davranışlarının, korkularının ve şiddet karşısındaki duyarsızlıklarının artması riskinin farkında olmalıdırlar.
- Çocukları henüz izlemeden, onların izleyecekleri programların şiddet içeriğinin doğası ve derecesini gözden geçirmelidirler.

- Çocuklarının gelişimsel düzeylerine uygun biçimde şiddet içeren görüntüleri anlamalarına yardım etmelidirler.

Profesyoneller;

- Çocuklarının aşırı ve uygunsuz şiddet içeren programlar izlemelerine karışmayan ana-babalara destek ve tavsiyelerde bulunmalıdırlar ve bu tutumun bir tür duygusal istismar ve ihmâl olarak kabul edildiğini anlatmalıdırlar.
- Tüm küçük çocukları, gerçeklik, haklılık ve sonuçlar bağlamında programlarla ilgili eleştirel bir değerlendirme yapabilmeleri için eğitmelidirler.
- Küçük çocukların bakımının yapıldığı kurumlarda, çocukların uygunsuz ve aşırı şiddet içeren yayınlara ulaşmaları üzerinde sıkı bir kontrol mekanizması kurmalıdırlar.
- Uyguladıkları öfke yönetimi müdahale programlarında, şiddet içeren yayınları rehberlik altında kullanmalıdırlar.

Medya Yapımcıları;

- Şiddet içeriğini azaltmalı ve şiddet karşıtı içeriğe daha çok yer vermeli ve bu konuda kamuoyu oluşturma kampanyalarının taraftarlığını yapmalıdırlar.
- Şiddeti sundukları durumda, mutlaka bağlam içerisine pişmanlık, eleştiri ve cezalandırılmayı da dahil ettiklerinden emin olmalıdırlar.
- Ürettikleri programlarda şiddet davranışlarının haklı çıkarılmadığından, kısa ve uzun vadeli olumsuz sonuçlarının gözden kaçırılmadığından emin olmalıdırlar.

Politika Oluşturucular;

- Medyanın tüm türlerinde şiddetin doğasını, derecesini ve bağlamını izlemelidirler ve uygun ilkeler, standartlar ve cezalar belirleyerek hayata geçirmelidirler.
- Medya farkındalığı eğitiminin okul ders programlarının bir parçası ve önceliği olmasını garanti altına almalıdırlar (Browne & Hamilton-Giachritsis, 2005).

Okumanın pek yaygın bir alışkanlık olmadığının bilindiği ülkemizde, televizyonun toplum üzerindeki etkileri daha da belirgindir. Ülkemizde yapılan çalışmalarda, çocuk ve gençlerin hem çok uzun sürelerde, hem de tek başlarına televizyon izledikleri bulunmuştur. Yukarıda söz edildiği gibi, çocuk ve gençlerin erişkin denetimi ve yönlendirmesi olmaksızın televizyon izlemelerinin, onları olumsuz etkilere daha da açık kıldığı bilinmektedir. Topluma sunulacak görüntüler kadar, rol modeli olarak verilecek kişilikler de önemlidir; dolayısıyla, toplumun değer yargılarıyla çatışan, aileyi ve diğer sosyal kurumları değersizleştiren, insan bedenini ve ruhsal değerlerini maddeleştiren, insanlığın ortak değer ve doğrularına aykırı olan her tür aşırılığın denetlenmesi gerekir. Bu denetleme, esas olarak otokontrol yöntemiyle yapılmalıdır. Medya yapımcıları bu konuda duyarlı olmalı, ancak bu, sadece medya yapımcılarının kendi duyarlıklarına kalmamalı ve yapımcılar, üretimlerini yaparken psikolojik, sosyolojik, eğitimsel, iletişim bilimsel vb. gerekli uzmanlık desteklerini almalı ve her şeyden önce, medya etiğinin gerektirdiği sorumluluğu hissetmelidirler. Ancak bu işlemediğinde, devreye girebilecek gerekli yasal ve kurumsal düzenlemeler ve yeterli ağırlıkta yaptırımlar da mutlaka olmalıdır.

Yukarıda özetlenen literatürde ana-babalara ve öğretmenlere yüklenen sorumluluğa bakarak, ülkemizde de esas sorumluluğu bu kişilere vermek gerektiğini ve dolayısıyla yayınların içeriğinde bir değişiklik yapılmamasını savunanlar da çıkabilir. Oysa ülkemizde, eğitim düzeyi ortalamasının ilkokul olduğu belirtilmektedir. Nüfusun asıl büyük kısmının çoğunluğunun tek odalı bir evde yaşayan, çok çocuklu, zamanının büyük bölümünü televizyon karşısında geçiren, düşük sosyo-ekonomik düzeyden ve eğitimsiz insanlar oldukları hatırlanmalı; bu ana-babaların, çocuklarının bilinçli televizyon izlemeleri konusundaki büyük sorumluluğu ne kadar taşıyabilecekleri çok iyi sorgulanmalıdır. En gerçekçi çözüm, televizyon programlarındaki şiddet içeriğinin olabildiğince azaltılması olarak görünmektedir.

Ülkemizde çocuk ruh hekimleri, bu konudaki uyarılarını yıllar önce dile getirmişlerdir: "Tüm iletişim kurumları, gerek eğlence, gerekse haber nitelikli programlarda şiddet öğesinin çok dikkatli denetlenerek verilmesi, ölçünün çok iyi ayarlanması konusunda özen göstermelidirler" (Gökler, 1993).

Televizyon, şiddetin yaygınlaşmasında değil, aksine, onun önlenmesinde işlevsel hale getirilmelidir. Bunun yolu, izlenebilirliği çağdaş tekniklerle artırılmış, toplumsal ve psikolojik sorunları gizlemeyen, ama bunlara sağlıklı çözüm yolları da önerebilen programların yaygınlaştırılmasıdır.

SONUÇ

Medyada yansıtılan şiddetin, bireylerin, özellikle çocukların saldırgan tutumları ve davranışları üzerine etkileri konusunda, yaklaşık 60 yıldan bu yana, çok sayıda araştırma yapılmıştır. Hatırlanacağı gibi, bu raporun amacı, daha çok gelişmiş ülkelerde yapılan şiddet, müstehcenlik ve mahremiyet ihlâli içerikli televizyon programlarının etkilerine ilişkin araştırma bulgularını ve kaynakları özetlemek ve ülkemizdeki sorunlara dikkat çekmekti! Anılan çerçevede kamuoyuna, medya sahip, yapımcı ve yöneticilerine ve politika oluşturucular ile uygulayıcı mekanizmalara, söz konusu içeriklerin toplumun ruh sağlığı üzerindeki olası zararları ve bu zararları önlemek üzere neler yapılabileceği konusunda bilimsel görüşleri aktarmayı amaçlamıştık. RTÜK'ün davetiyle kurulan ve bağımsız olarak çalışan Rapor Çalışma Grubumuz, ayrıca, ülkemizde ruh sağlığı alanında çalışan belli başlı uzmanların üyesi oldukları meslek örgütlerinin (Türkiye Psikiyatri Derneği, Türk Psikologlar Derneği, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği) bu konulardaki görüşlerini de resmen temin etmiş ve raporda özetlemiştir.

İlgili literatürün tarafımızdan kritik olarak gözden geçirilmesinin sonucunda, özellikle deneysel ve boylamsal çalışmalarla, aşırı şiddet içeren televizyon programlarının izlenmesinin, saldırganlığı artıran etkenlerden biri olduğunun defalarca gösterilmiş olduğu müşahede edilmiştir. Raporumuzun son bölümünde, bu araştırmalardan en çarpıcı sonuçlara sahip olan ve yöntemsel olarak sağlam olan 3 ayrı çalışma ve sonuçları kısaca hatırlanacak olursa, bu tespitimizin dayanağı kolayca görülebilir.

Boylamsal bir araştırmada, 707 kişilik bir toplum örnekleminde, televizyon izleme ve saldırgan davranışlar 17 yıl arayla değerlendirilmiş; ergenlikte ve genç yetişkinlikte televizyon izlemede geçen zaman ile diğerlerine karşı gösterilen saldırgan davranışların olasılığı arasında, önemli bir bağlantı bulunduğu ortaya konmuştur. Bu bağlantı, önceki saldırgan davranış düzeyi, çocukluk döneminde ihmâl edilme, komşu çevresindeki şiddet, ailenin gelir düzeyi, ebeveyn eğitim düzeyi ve psikiyatrik bozukluklar, istatistiksel olarak kontrol edildiğinde de anlamlılık düzeyini korumuştur (Johnson, Cohen, Smailes, Kasen, Brook, 2002).

Benzeri sağlamlıkta bir başka boylamsal araştırmada da 6 ilâ 10 yaş arasındaki çocuklarda şiddet içeren programları izlemenin, 15 yıl sonraki kontrollerde hem erkeklerde, hem de kadınlarda saldırgan davranışın belirleyicisi (öngörücüsü) olduğu ortaya konmuştur. Bu ilişki, sosyo-ekonomik düzey, zihinsel yetenek ve birçok ebeveyn faktörü kontrol edildiğinde de devam etmektedir (Huesmann, Moise - Titus, Padolski, Eron, 2003). *Lancet*'de 19 Şubat 2005'de yayınlanan çok yeni bir gözden geçirme çalışmasında (Browne & Hamilton - Giachritsis, 2005), medyada şiddet ile saldırgan davranışlar arasındaki bağlantıyı araştıran toplu değerlendirme (meta-analiz) çalışmaları topluca gözden geçirilmiş ve küçük çocuklarda, şiddet içerikli televizyon ve film izleme ile saldırgan davranışlardaki artış arasında tutarlı kanıtların bulunduğu, çok net bir biçimde ortaya konmuştur.

Televizyon dünyasında nispeten yeni bir olgu olan 'reality' programlarının yarattığı bir sorun olan özel yaşam ve mahremiyet ihlâlleri üzerine önemli bir bilimsel literatür henüz bulunmamakla birlikte, ruh sağlığı

alanında çalışan uzmanların meslekî uygulamalarında karşılaştığı olgular, bu programların, programa katılan kişiler, onların akraba ve yakınları, programlarda adı geçen üçüncü şahıslar ve etkilenmeye açık risk gruplarına dahil izleyicilerin ruh sağlıkları açısından çok önemli sakıncalar ortaya çıkardığını göstermektedir. Nitekim, bunlara bağlı olarak, yakın zamanda ülkemizde cinayetlerin bile işlendiği kamuoyunca malumdur.

Ülkemizde, ruh sağlığı alanında çalışan uzmanları çok büyük ölçüde bünyelerinde barındıran üç büyük meslek örgütünün televizyonlardaki şiddet, müstehcenlik ve mahremiyet ihlâlleri konusunda ortak bir biçimde, bunların toplumdaki bireylerin ruh sağlığını son derece olumsuz etkileyebileceği görüşünde oldukları da anlaşılmıştır (Bakınız: Ek - 2-4).

Dolayısıyla, gerek konuya ilişkin bilimsel literatürdeki bulgular, gerek binlerce ruh sağlığı çalışanını temsil eden meslek örgütlerinin görüşleri, gerekse raporun yazarlarının meslekî uygulamaları ve günlük gözlemlerinde karşılaştıkları olgular, televizyonlarda yer verilen ölçüsüz şiddet içeriği ile müstehcenlik ve mahremiyet ihlâllerinin, başta topluma uyumlu bir kişilik geliştirme sürecinde olan çocuk ve gençlerimiz olmak üzere, tüm toplum bireylerinin ruh sağlığını son derece olumsuz bir biçimde etkilediğini açıkça göstermektedir.

Bireylerin sağlıklı bir kişilik yapısına sahip olmaları ve ruh sağlıklarının yerinde olması, toplumsal norm ve değerlerin olabildiğince durağan olmasına, toplumsal rol modellerinin uyumsal davranış örnekleri sunmasına bağlıdır.

Görsel medya, bu toplumsal koşulların oluşturulmasında çok önemli bir role sahiptir. Bu rolü, yayıncılık etiğine de uygun olarak yerine getirebilmek için, yukarıda sözü edilen olumsuz etkilerin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak, başta medya sahip, yapımcı ve yöneticileri olmak üzere, tüm medya çalışanlarının, kendilerine düşen sorumlulukları acilen yerine getirmeleri gerektiği kanısındayız.

Yasama ve yürütme organlarının da bu alanda otokontrolün işlemediği durumlarda devreye girecek eğitim ve yaptırım mekanizmalarını çok iyi düzenleyip işletmesi beklenir. Hiç kuşkusuzdur ki, ana-baba ve öğretmenler de bu konuda, yerine getirmeleri gereken sorumluluklara sahiptirler. Ancak, gelişmiş ülkelerdeki durumun aksine, eğitim düzeyi ortalaması son derece düşük olan ülkemizde, bu konudaki en büyük sorumluluğunun yalnızca ana-babalara bırakılmasının doğru bir tercih olamayacağı kanaatindeyiz.

EK - 1

RTÜK KORUYUCU SİMGE SİSTEMİ ÇALIŞMA GRUBU RAPORUNUN UYGULAMA REHBERİNDEN İLGİLİ BÖLÜM

Televizyonun etkilerini olabildiğince olumlu kılmak, biz yetişkinlerin sorumluluğundadır. Çocukların televizyon programlarından yarar sağlaması ve zarar görmemesi için, içerik açısından gelişim düzeylerine uygun programları izlemeleri önemlidir. Bu nedenle, "Simge Sistemi"nin kullanılması kapsamında çocukların bilişsel (zihinsel) ve sosyal-duygusal gelişim özelliklerine ilişkin bilgilerin aktarılması uygun görülmüştür.

Bilişsel ve sosyal-duygusal gelişim temel alınarak, çocuk izler-kitle, 02-06 yaş grubu, 07-12 yaş grubu, 13-18 yaş grubu olmak üzere, üç ana grupta incelenmiştir: Bebekler (0-2 yaş), zihinsel yetileri bakımından çocuk izler-kitle içine alınmamakla birlikte, özellikle bu yaş grubuna televizyon izlettirilmesi ve bu yaş çocuklarının uzun saatlerini televizyon karşısında geçirmeleri, psikolojik ve fiziksel sağlıkları için son derece zararlıdır. Bebeklerin, ana-baba gözetimi olmaksızın televizyon karşısında bırakılmaları uygun değildir. Örneğin, uzun süreler müzik kanallarının izlettirilmesi, çocuklarda önemli ruhsal yakınmaların ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu konuda, ailelerin çok duyarlı olmaları gerekmektedir.

Aşağıda, belirtilen üç yaş grubu ve gelişim özellikleri ayrı ayrı ele alınmaktadır:

02-06 Yaş Grubu

- Ben merkezcidir, dünyası kendi algılarıyla sınırlıdır.
- Farklı bakış açılarını ayırt etmekte güçlük çeker.
- Hayal gücü yüksektir ve hayal ile gerçeği ayırt etmekte zorlanır. Bu özellik, bu yaş çocuklarını, özellikle taklit etme eğiliminde olabilecekleri televizyon karakterleri karşısında kırılgan bir durumda bırakır.
- Cansız nesnelere insan özellikleri yüklediği için, izlediği karakterlerin gerçek yaşamda da var olduğunu ya da insan niteliği taşıdığını düşünür. Bu nedenle Süpermen'i taklit edebilir ya da tanıdık nesnelerin ürkütücü bir biçimde şekil değiştirmesinden aşırı derecede korkabilir.
- Taklitçilik-Model Alma özelliği vardır: Gelişimi sırasında, kendisine model aldığı kişilerin özelliklerini benimseyerek özdeşim kurar. Çocuk, önce anne ve babasının taklidiyle başlar bu serüvene; daha sonra öğretmenle tanışınca, ona göre her şeyi bilen bu kişinin özelliklerinin benimsenmesi ön plana çıkar; kısa süre sonra ise televizyonda gördüğü kahramanlar önem kazanacaktır. Bu nedenle çocuklara, özdeşim kurabilecekleri olumlu kahramanları izletmek çok önemlidir.
- Anne ve babalar, televizyon karşısında çok zaman geçiriyor, seçici davranmıyor ve onu çok önemsiyorsa, çocuklar da televizyonu, sorgulanmayacak doğruları olan bir araç gibi göreceklerdir.
- En çarpıcı görüntüye (ki bu genellikle ilk gördüğüdür) odaklaşma, takılıp kalma özelliği belirgindir. Aynı şekilde hızlı, renkli ve yüksek sesli görüntü akışına karşı daha kolay ilgi gösterir. Şiddet içeren pek çok görüntü de hareketlidir (örneğin aksiyon filmleri). Dolayısıyla çocukların, hareketli oldukları için "takılmaları" olası görüntüler de muhtemelen onlar için uygun olmayan bir içerik taşımaktadır.

- Karşısındaki insanların niyetlerini anlamakta zorlanır. Çocuğun, düşüncesini oluşturmada fiziksel özelliklere ilişkin algılar başattır; görünüşe aldanır ve bu özelliği yanılmasına yol açabilir (örneğin iyi giyimli bir yetişkinden zarar gelmeyeceğini düşünür).
- Dikkat kapasitesi ve süresi sınırlıdır. Dikkatin çabuk dağılması, süresinin kısa olması ve dikkati kontrollü biçimde kullanma zorluğu görülür.
- Parça ile bütün arasında bağ kurmakta zorlandıklarından, çocuklar için her bir görüntü kendi içinde, bütünden bağımsız olarak önem taşımaktadır; dolayısıyla, yanlışı göstererek doğruyu buldurmaya yönelik yapımlar, bu yaş grubu için uygun değildir.
- Kendine yakın olan şeyleri daha kolay algılar, kendi dünyasından tanıdık nesnelere daha çok ilgi gösterir. Tanıdık nesneler ve kişiler aracılığıyla sergilenen olumsuz davranışlar, çocuğun güvensizlik duyguları yaşamasına yol açabilir (örneğin filmdeki kötü karakterler öğretmen, polis ya da akraba gibi kişiler olduğunda bu, çocuklarda güvensizlik duygusuna yol açabilecektir. Oysa bu dönemlerde, onun katıksız güvene gereksinimi vardır.)
- Birbiriyle bağlantılı olaylar arasındaki ilişkiyi kavramakta ve zaman dilimlerini karmaşık bir biçimde gösteren yapımları anlamakta zorlanır.
- Dili kullanmada giderek ustalaşır; sözcük dağarcığı hızla gelişir. Televizyondan duyduğu kötü sözleri de sözcük dağarcığına ekleyecektir.
- Olumsuz iletiden olumlu yönü çıkaramaz. Bu yüzden, mesajın olumlu olması ve olumlu yaklaşımla başlayarak verilmesi çok önemlidir. Önce verileni daha kolay algıladığı ve zihnine yerleştirdiği için, olumlu olanı önce vermek gerekmektedir.

- Somut-görülebilir sonuç önemlidir. Niyeti kavrama ve irdelemede güçlük görülür (örneğin bu yaşlarda iyi davranmasının nedeni, kötü davranışının maddî sonuçlarından/cezadan kaçmaktır). Bu dönemdeki çocuklar için davranışın ne niyetle yapıldığı değil, sonucun ne olduğu önemlidir (örneğin filmdeki kahraman yalan söyleyerek ya da sahtekarlıkla istediği bir şeyi elde ediyorsa, çocuk, onun niyetini değil, kazancını önemseyerek onu taklit edebilecektir.
- Başkalarından yardım almadan kendi başına bir şeyler yapabilmek ve yetilerini sınamak bu evrede çok önemlidir. Özerkliğini ortaya koymak için her fırsatta girişimde bulunur (örneğin evden kaçıp uzak bir yere tek başına gidebilen ve bir casusu yakalayan 5 yaşındaki bir çocuğun davranışlarını taklit etme riski vardır). Bu nedenle, uygun örnekleri izlemelidir.
- Cinsiyet farklılıklarını keşfeder. Kadın ve erkeğe ait rolleri ayrıştırarak kavramaya başlar. Dolayısıyla kadını ve erkeği tek tip ve kalıp yargılar içeren gösterimlerle sunmak, çocuğun geliştireceği cinsiyet rolü üzerinde olumsuz etki yapacaktır.
- Cinsiyetin değişmezliğini ve kalıcılığını anlar; ancak, her durumda bunu anladığına dair açık işaretler göstermeyebilir. Kız doğanların her zaman kız, erkek doğanların her zaman erkek olacağını öğrenmiştir. Ancak, gökkuşağının altından geçmekle ya da incir ağacından düşmekle cinsiyetin değişeceğine ilişkin hurafelere inanabilir!
- Onun için sadece mutlak doğrular ve yanlışlar vardır. Bu iki uç arasında, niyete bağlı olarak değişebilecek yargılamalar yapamamaktadır. "İyi/kötü", "güzel/çirkin", "yaramaz/uslu" etiketlemeleri, çocuklar için

daha kalıcı anlamlar ve pozisyonlar ifade eder. Bu tür etiketlemeleri içeren gösterimler, çocuklar için önem taşır.

07-12 Yaş Grubu

- Kimlik ve kişilik özelliklerinin farkına varmaya başlar. Yeni kazanılan ya da farkedilen her özellik, çok daha güçlü bir şekilde savunulur. Bu nedenle kaybetme, yitirme ve değişme olasılığı çocuğu korkutur ve güvensiz kılar.
- Kadın ve erkeğe ait toplumsal cinsiyet rolleri ve cinsiyet kalıp yargıları güçlenir (örneğin "erkek adam çocuk bakmaz" ya da "kadından mühendis olmaz" gibi kalıplaşmış yargıları benimseme eğilimindedir).
- Kişiliğe yönelik kaygılar ve sosyal korkular, nesne korkularının yerini alır. Ani kişilik dönüşümleri ve tutarsızlık yaşayan karakterler, bu yaş grubu için sarsıcıdır.
- Bir gruba ait olma gereksinimi önem kazanır. Kendi cinsiyetinden akran grupları tercih edilir; akranlarla birlikte olmak ister ve yakın ilişkiler kurmayı öğrenir. Akran gruplarıyla özdeşim ve akranların model alınması gözlenir (örneğin televizyonda, okullardaki akran gruplarının çete oluşturmaları ya da madde kullanımı sırasında gösterilmeleri, bu çocukların yanlış figürlerle özdeşim kurmalarına neden olacaktır).
- Kuralcıdır; onun için iyiler/kötüler ve doğrular/yanlışlar vardır.
- Dünyayı algılama biçimleri iki uçtadır; siyah ve beyaz vardır; griyi bu iki rengin arasına yerleştiremez.
- Somut olayları anlar, mantık kurallarını fiziksel nesneler gibi somut olana uygulayabilir; ancak, soyut olayları anlayamaz; soyut fikirleri anlamakta güçlük çeker.

- Mecazları ve dolaylı anlatımları algılayamaz. Mesajı olduğu gibi aldığı için, bu yaş grubundaki çocuklara verilecek mesajın içeriği önemlidir.
- Otoritenin koşulsuz kabul edildiği görülür. Otoritenin davranışlarını sorgulamaz; bu nedenle, otorite figürlerinin verdiği yanlış mesajlar, bu yaş grubunu olumsuz yönde etkileyecektir.
- Çalışmak, başarmak, göze girmek ve takdir edilmek ister; bunun için çok çaba harcar. Yanlış yolları kullanarak başarıya ulaşan örnekleri izlemesi sakıncalıdır.
- Dikkat süresi uzamıştır (7 yaş için yaklaşık 30 dakika). Böylece çocuk, televizyon karşısında daha uzun süre geçirebilir.
- Duygudaşlık (empati) geliştirmeye ve kendi davranışlarının başkaları üzerinde yarattığı etkileri anlamaya başlar.
- Çocuk bu dönemde, daha çok sosyal karşılaştırmalara dayanarak bir benlik algısı oluşturduğu için, kendisini sürekli başkalarıyla karşılaştırır.
- Hızlı, renkli ve sesli görüntülere ilgi azalmakla birlikte, devam eder.
- Bilişsel becerileri yeterince gelişmediği için, dağınık ve farklı yollardan verilen mesajları bir bütün halinde anlaması ve kavraması zordur.
- Ahlakî standartlar içselleştirilir; fakat bu kez de ahlakî yargılamalarında, kendisiyle ilgili sonuçlar üzerine odaklanır.
- Okul ve televizyon, bu yaş dönemindeki çocuk için en önemli toplumsallaşma araçlarıdır.
- Okuma, yazma ve aritmetikle ilgili temel becerileri gelişir.
- Kendine, sosyal gruplara ve kurumlara karşı tutumlar geliştirir.
- Bağımsızlığını geliştirip güçlendirmeye çalışır.

13-18 Yaş Grubu

- Mantık kurallarını soyut olaylara uygulayabilir, soyut kavramları anlayabilir.
- Neden-sonuç ilişkileri kurma yönünde bilimsel akıl yürütmelerde bulunabilir.
- Kendi yaşıtlarından gelen mesajlar daha etkilidir.
- Yetişkin otoritesinin önemsenmediği ya da tepki gösterilebildiği bir dönemdir.
- Meydan okuma ve sorgulamaların başladığı dönemdir.
- Olayların arkasındaki somut gerçeklerden çok, soyut gerçekliklerle ilgilenir. Soyut kavramlara ve soyutlamalara dayalı etkinliklere (örneğin resim, müzik, heykel, edebiyat gibi) ilgi duyar.
- Cinsel, politik, etnik ve dinî alanlarda, çeşitli denemelerle bir kimlik oluşturmaya çalışır.
- Bir ideoloji geliştirmeye ve bununla bağlantılı değerlerin, davranışlarına rehber olmasına çalışır.
- Empati yeteneği güçlenir.
- Karşı cinse ve cinselliğe ilgisi artar; karşı cinsle arkadaşlık kurmaya ve flört etmeye başlar.
- Aile dışında, farklı özdeşim modellerine ilgisi artar; anne - babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal açıdan bağımsızlaşmaya çalışır.
- Gizliliğe önem verir, utangaçlık ve sıkılganlık görülebilir.
- Kuralları ve sınırları zorlamayı dener, riskli davranışlara girişebilir. Riskli davranışların çekici bir şekilde sunulması, ya da gençlik dönemine özgü bir değer olarak aktarılması, bu tür davranışların taklit edilme olasılığını artıracak; istenmeyen sonuçlara yol açabilecektir.

- Bedene ve dış görünüşe ilgi artar.
- Ahlakî akıl yürütmelerinde sosyal standartlar ve başkalarının yargılamalarına odaklanır.
- Cinsel çekiciliğinden endişe duyar, karşı cinse yönelik alınganlık ve korkuları olabilir.
- Güven-güvensizlik gibi iki uçtaki davranış ve duyguları çok kısa aralıklarla yaşayabilir. Duyguları çok değişken olabilir ve çok çabuk örselenebilir. Bağlandığı ve özdeşleştiği kahramanların davranışlarını çok yoğun bir biçimde sahiplenebilir.
- Bilgi ve deneyimi, yeterli ve sağlıklı değerlendirmeler yapmasını olanaklı kılmayabilir; ani ve atak davranışlarda bulunabilir.
- Televizyonda sürekli izlediği aşırı cinsellik ve şiddete dayalı filmler, algı ve değerlerinin sağlıklı gelişimini engelleyebilir.

Bilişsel ve sosyal-duygusal gelişim özellikleri yukarıda sıralanan üç ana yaş grubunun, görsel-işitsel yayınlarda saptanacak zararlı içerikten korunmaları amacıyla, koruyucu simge düzenlemesi getirilmiştir. Bu çerçevede televizyon programlarının, değişik yaş gruplarının özellikleri göz önüne alınarak görüntü bazında tanımlanması gerekli görülmektedir. Görüntü temelindeki analizin, yine aynı gerekçeyle çok geniş bir yelpazeyi kapsaması zorunluluğu da bulunmaktadır.

İçerik Kategorileri

Zararlı içerik; "radyo ve televizyon kuruluşlarının yayınlarında, korunması gereken izleyici kitle için (özellikle çocuklar ve gençler) zararlı olabilecek cinsellik, pornografi, şiddet ve korku yaratabilecek görüntüler ile

kötü dil kulanımı gibi örnek alınabilecek olumsuz davranışların gerçekleştiği içerik" biçiminde tanımlanmaktadır. Koruyucu Simge Sistemi kapsamına alınacak zararlı içerik kategorilerinin belirlenmesi konusunda, uygulamaya yönelik zorluklar göz önünde tutularak, mümkün olduğunca ayrıntıdan kaçınılması gerektiği görüşü ağırlık kazanmıştır.

Koruyucu Simge Sistemi, öz-denetimi gerektiren özellikleriyle yayıncılar için olduğu kadar, ana - baba gözetimini önermesi bakımından, izleyiciler açısından da yenilikler içeren bir sistemdir. Yayınlarda zararlı içerik kategorileri şu şekilde belirlenmiştir:

- Şiddet (fiziksel ve sözel)
- Cinsellik
- Örnek Alınabilecek Olumsuz Davranışlar (kötü dil kullanımı, ırk-din ve cinsiyet ayrımı, kumar, alkol ve madde bağımlılığına özendirme, intihar vb.)

EK - 2

Türkiye Psikiyatri Derneği / Psychiatric Association of **Turkey**
Genel Merkez / ***Headquarters***

kuruluş - *foundation*
1995 / 06-50-016
önceki başkanlar
former pnesidents
Prof. Dr. Orhan Öztûrk
Prof. Dr. Özcan Köknel
Prof. Dr. Savaş Küttür

yönetim kurulu (2003-2005)
executive commttee
genel başkan - *pnesident*
Doç. Dr. Haluk Özbay
genel başkan yardonosı - *vice president*
Doç. Dr. Mustafa Sercan
genel sekreter - *secretary general*
Prof. Dr. Berna Uluğ

Sayman - *treasurer*
Prof. Dr. Cem Atbaşoğkı
dış ilişkiler sekreteri - *secretary fbr foreign affairs*
Prof. Dr. Can Cimilli
bilimsel toplantılar sekreteri - *secretary tor scientific meetings*
Prof. Dr. Şahika Yüksel
bilimsel çalışma birimleri sekreteri - *secretary for scientific sections*
Prof. Dr. İsmet Kırpınar

adres - address
Tunus Caddesi 59/5 Kavaklıdere,
06680 Ankara, Turkey
Tlf: +90 312 468 74 97 **e-mall: tpd-rnyk@psikiyatrl.org.tr** **website: www.psikiyatri.org .tr**

Tarih: 03.06.2005

Sayı: 53/2005
01333ü 06.06.05

Radyo Televizyon Üst Kurulu Başkanhğı'na,

Öncelikle ulusal televizyon kanallarında şiddet ve cinsellik unsuru taşıyan, mahremiyet sınırlarını aşan programların yayınlanmasının halkın ruh sağlığı üzerindeki etkisi hakkında, meslek örgütümüzün görüşü istendiği için teşekkür ederiz.

Konu, derneğimiz Merkez Yönetim Kurulu'nda tartışılarak, şu konularda görüş birliğine varılmıştır:

1. Televizyonun günlük yaşamda gittikçe daha çok yer kaplamaya başladığı, bu nedenle, bireylerin dünyayı kavrayışları ve verecekleri tepkinin biçimlenmesi üzerinde, her gün biraz daha etkili olduğu

genel kabul gören bir gerçektir. Bu etkililiği nedeniyle, televizyon programlarında, açık şiddete günlük yaşamda yer aldığından daha yüksek oranda yer verilmesinin, genel olarak bireylerin ruhsal yönden daha çok travmayla karşılaşmasına yol açtığı bilinmektedir. Öte yandan, televizyonun izleyenlere davranış kalıpları oluşturucu etkisi, toplumda bazı davranışların yaygınlaşmasına yol açabilmektedir. Bu durumun, şiddet içeren programların çocukların da televizyon izleyebildiği saatlerde yayınlanmasıyla, çocuklar üzerinde daha da zararlı etkilere yol açacağı kolayca anlaşılabilir. Aynı şekilde, yoğun cinsel ilişki sahneleri içeren programları çocukların izlemesiyle doğacak zarar da tahmin edilebilir.

Bu bağlamda, şiddet ve yoğun cinsel ilişki içeren programların, öncelikle çocuklar olmak üzere, tüm izleyiciler üzerinde olumsuz etkileri olduğu kanısındayız.

2. Bir tıp dalı olan psikiyatrinin çalışma ve bilgi alanı, asıl olarak bireyin akıl sağlığıdır. Esenliğin ve akıl sağlığının sosyal koşullardan bağımsız olduğu elbette düşünülemez; nitekim, koruyucu psikiyatri, hedef kitlesinin sosyal koşullarını mutlaka göz önünde bulundurmalı ve ele almalıdır. Ancak, tıbbî-psikiyatrik müdahalede ya da koruyucu psikiyatri çalışmalarında, sosyal koşulları göz önünde bulundurmak ile sosyal koşulları düzeltmeye kalkışmak arasındaki ayrım önemlidir. Bu anlamda, psikiyatri bilim ve uygulama alanına, "toplum mühendisliği" denebilecek bir düzenleme gücü ya da yetkisi atfetmemek gerektiği kanısındayız.

Öte yandan, toplumsal koşullar ya da ahlâkla ilgili değerlendirme ve çözümlemelerin, toplumsal, insanî bilimlerin ilgi alanında olduğu gerçeğinden hareketle, televizyon yayınlarının toplum ya da kitle davranışları üzerinde zararlı etkileri olup olmadığı konusunda, derneğimizin temsil ettiği ülkemiz psikiyatri topluluğu yerine, bu bilim alanlarındaki bilgilere ve bilim insanlarına başvurulmasının uygun olduğu kanısındayız.

3. Çocuk ve gençler başta olmak üzere, halkın, açık cinsellik ya da şiddet unsuru içeren programları izlemesiyle, toplum ruh sağlığının olumsuz etkileneceği konusunda, yüksek olasılıkla birçok ruh sağlığı çalışanı görüş birliği içinde olacaktır. Ancak tanım "ahlâk", "meşru yaşam" ya da "hoşgörü" gibi kavramlarla yapılmaya başlandığında, nesnel ve sağlıkla ilgili değerlendirmelerden çok, "değer seçimleri" ya da "değer yargıları" tartışılmaya başlanmış olacaktır ki, bu durumda hem sağlıkla ilgili alandan, hem de bilimsel değerlendirme alanından çıkılmakta ve tartışma, ahlâk ve etik alanına girmiş olmaktadır. Toplum ahlâkının toplumun sorunu sayılması, resmî ve sivil kurumlara düşen görevin, toplumu aydınlatmakla sınırlı kalması gerektiği, ama aydınlatma görevinin en yüksek tonda sürdürülmesinin zorunlu olduğu inancındayız.

Yayın kuruluşlarının, açık şiddet veya cinsellik unsuru taşıyan haber ya da programları yayınlamaları ve izlenme oranını yükseltme kaygısı ile bunda ısrarlı olmaları, yayıncılık etiği ile ilgili bir

sorundur. Kurulunuzun, bu tür yayınlara yaptırım uygulaması, yayıncılık etiği bakımından kuşkusuz yerindedir.

Önerimiz:

Yaptırımların cezalandırıcı olmasının, bu tür yayınların önlenmesinde yeterince etkili olmadığı görülmektedir. Bu bağlamda, yasaklama ya da cezalandırma yerine düzenleme yolunun seçilmesi; televizyon yayınlarının yaş gruplarına ve şiddet, cinsellik vb. içerik özelliklerine göre sınıflanarak, şiddet ya da cinsellik içeriği yüksek veya insan ilişkilerindeki kural dışılıkları öne çıkaran programların gece yarısından sonra yayınlanması tarzındaki bir düzenlemeyi, yaptırım olarak uygulamak daha doğru olacaktır.

Saygılarımızla,

Türkiye Psikiyatri Derneği
Merkez Yönetim Kurulu Adına
Genel Başkan

Doç. Dr. M. Haluk Özbay

EK - 3

Türk Psikologlar Derneği
Turkish Psychological Association
Meşıutiyet Cad. 22/12 Kızılay
06640 Ankara / T Ü R K İ Y E
Tel: +90-312-425 67 65
Tel/Fax: +90-312-417 40 59
e-posta: bilgi@psikolog.org.tr
Internet: http//www.psikolog.org.tr

Sayı: 2005/142 09 Haziran 2005
013877 14.05.05

T.C. RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU
İzleme ve Değerlendirme Dairesi Başkanlığı
ANKARA

İlgi: A01.l.RTÜ.0.01.04.05/405/0004569 sayı ve 25 Nisan 2005 tarihli yazınız.

İlgi yazı ile tarafınızdan gönderilen program kayıtları izlenmiş ve Türk Psikologlar Derneği'nin söz konusu kayıtlarla ilgili görüşü ekte sunulmuştur.

Bilgi ve gereği arz olunur.

Saygılarımla.
W. E. Gülçin DEMİR
Genel Sekreter
Yönetim Kurulu adına

EK: 3 sayfa

KURTLAR VADİSİ

İzlenen bölüm fiziksel, duygusal şiddet ve işkence ile ilgili görüntülerden oluşmaktadır. Kurbanın işkenceye maruz kalması dışında, buna tanık olan kişiler için, işkence uygulayan kişi ile aynı görüşte olunmadığı koşulda, benzer işlemlerin kendilerine de uygulanacağı iması ile tehdit unsuru bulunmaktadır. Bir amaç uğruna, her türlü şiddet unsurunun kullanılması, kabul edilebilir bir durummuş gibi aktarılmaktadır. Şiddet ve işkence karşısında, buna tanık olanların duyarsızlığı ve kayıtsızlığına dair görüntüler de yer almaktadır.

Şiddete maruz kalma ya da izleme sonucunda, bu tür davranışların model alma yolu ile öğrenildiği ve şiddet içeren davranışların frekansının arttığı bilinmektedir. Şiddet karşısında bir süre sonra duyarsızlaşma geliştiği ve bunu izleyen aşamada, sinme ve boyun eğme davranışlarının ortaya çıktığı da bilimsel bir gerçektir (Gökler, 2005. Panel: "Terör Karşısında Çocuklar. Psikolojinin Penceresinden Terör ve Şiddet" Adalet ve Demokrasi Haftası). İzlenen kayıtta, her üç aşama ile ilgili görüntüler bulunmaktadır.

KADININ SESİ

Bu programa ait kayıtta yer alan farklı yaşam hikayeleri, ortak noktaları içerdiğinden bir arada değerlendirilmiş ve üç ana nokta açışından görüşlerimiz aktarılmıştır:

1. Programa katılan konuklar,
2. Programa katılmayan, ancak konuya dahil diğer kişiler ve
3. TV izleyicileri.

1. Programa Katılan Konuklar:

Bu kayıtlardaki programlara bir çocuk, bir bebek ve muhtemelen, davranışlarının sonuçlarını çaresizlik, eğitimsizlik vb. nedenlerden dolayı değerlendirme yetisi sağlıklı olmayan bir kişi konuk edilmiştir. Bu çocuk ve konuğun, evlat edinilme, anne tarafından bakım verilememe, babası bilinmeyen bir bebek bekleme vb. zedeleyici ve mahrem konuların, izleyiciler önünde tartışılmasının kendileri için getirebileceği sonuçları değerlendirebilecek durumda olmadıkları, böylelikle, çocukların ve konukların bu durumlarının istismar edildiği düşünülmektedir.

Çocukların, dünyayı ve olayları yetişkinler gibi değerlendiremeyecekleri açıktır. Çok haklı gerekçelerle bile olsa,

kendisine ailesi tarafından bakım verilemeyecek bir çocuk, bunu "bırakılmışlık, terk edilmişlik, sevgiye layık olamama ve değersizlik" olarak algılayacaktır. Bir çocuk için bu denli zedeleyici bir konunun, çok sayıda izleyici önünde tartışılmasının, kayıtlara geçirilmesinin, çocukların ruhsal gelişimleri açısından olumsuz sonuçlarının olabileceği düşünülmektedir. Şu anda bunun farkında olmadığını varsaydığımız bebeğin ve henüz doğmamış bir çocuğun bile, bu program yolu ile daha şimdiden "anneleri tarafından bakılamayacak ve evlatlık verilmek istenen" çocuklar biçiminde tanıtılmalarının ileriki yaşantıları açısından olumsuz sonuçlar doğurabileceği düşünülmektedir (Erden, 2002. Çocuğun Yazılı ve Görsel Basında İstismarı: Suç Kurbanı ve Suç Zanlısı Çocuk Haberleri. Türk Psikoloji Bülteni, 8, 24-25; 69-73).

2. Programa Katılmayan, Ancak Konuya Dahil Diğer Kişiler:
Bu kayıtlarda, konukların yakınları, eşleri vb. kişiler hakkında görüşler beyan edilmiş, ne durumda oldukları bilinmeyen kişiler hakkında, yargı içeren ifadeler kullanılmıştır. Kendi onayları olmadan, haklarındaki mahrem bilgiler izleyicilerle paylaşılmıştır. Bu durumun, söz konusu kişiler için istismar unsuru oluşturduğu düşünülmektedir.

3. TV İzleyicileri:
Ele alınan yaşam olaylarının, televizyon izleyicileri arasında benzer sorunları yaşayan kişiler için, "tek ve çaresiz olmadıkları" duygusunu uyandırması beklenmektedir. Benzer sorunların, başkaları tarafından da yaşanabileceğinin anlaşılması, kişiler için rahatlatıcı olabilir. Bu, olumlu etkileri olabilecek bir mesajmış gibi görünmekle birlikte, programı izleyen televizyon izleyicileri açısından önemli olumsuz mesajlar da içermektedir. Bu tip yaşam olaylarının geniş kitlelerle paylaşılması, aile dramlarının "sıradan, normal, yaşanabilir olaylar" olarak algılanmasına yol açabilir. Bu da bir süre sonra, toplumda bu tipteki olaylara karşı kayıtsızlık gelişmesine neden olabilir. Ayrıca, çaresiz insanlar için, örneğin, çocuklarına bakım veremeyecek aileler için, çocukların bakımı konusunda yardım aramanın ve yardım almanın çok daha az incitici ve uygun yollarının gösterilmeyip, program aracılığı ile yardım aranması, benzer durumdaki insanları da bu yolla yardım aramaya itecektir. Yine bu programda, aile mahremiyetinin ihlal edilmiş olması, toplumda böyle mahrem

konuların herkesle paylaşılabileceği mesajını da taşımaktadır ki, bu da aile yapısı ve bireyler için sağlıksız sonuçlar doğurabilir.

DERTLER DERYA

Bu program kaydında yer alan ilk konuk, kendi rızası ile yaşam hikayesini aktarmıştır. Ancak yaşam öyküsü, olayların detaylandırılması, anlatılış biçimi ve konunun sunucu tarafından ele alınışı, adeta konuğun ve programın çıkarı için, halkın duygusal açıdan istismar edildiği izlenimini vermektedir. Programda aktarılan yaşam olaylarının bu biçimde sunulmaları, toplum içinde aile içi cinsel sevi, cinsel istismar vb. durumların, adeta "sıradan, normal, olağan" durumlarmış gibi algılanmasına ve kayıtsızlığa sebep olabilir. Ayrıca, izleyiciler arasında bulunan, özellikle genç yaştakiler için, bu tip yaşam hikayeleri ile bir televizyon programına çıkmak, özendirici hale gelebilir.

Bu programda yer alan diğer kayıtta, "Yeşim" adı ile programa katılan konuğun aktardıkları, oldukça patolojik bir aile yapısına işaret etmektedir. Sunucunun, dayağın haklı bir gerekçesinin olamayacağı ile ilgili sözlerine rağmen, yine de kişinin adeta dayağı "hak etmiş olmak için" ne yapmış olduğunu sorgulaması, yargı ukdesi içermekte ve adeta dayak atmayı, haklı gerekçeler olduğu koşulda, makul bir eğitim yolu olarak göstermektedir. Oysa ki, dayağın, istenmeyen davranışın frekansını geçici bir süre için azalttığı, ancak hiçbir zaman davranışın değişmesine yol açmadığı, bilimsel bir gerçektir (Cornille & Meyers, 1999).

Bu kayıtta yer alan yaşam olaylarını da bu kadar izleyici kitlesi ile paylaşmanın, yine bir önceki kayıtta olduğu gibi patolojik aile ilişkilerinin, tecavüz, aile içi cinsel sevi vb. durumların "sıradan, olağan, normal" gibi algılanmasına yol açabileceği düşünülmektedir.

SERAP EZGÜ İLE KADININ SESİ

Bu kayıtta, ilk bakışta resmî nikah gibi toplumsal bir konu ele alınmakta ve resmî nikah özendirilmeye çalışılmaktadır. Ancak, kayıtta yer alan görüntüler incelendiğinde, programın, resmî nikahsız, iki eşli ve nüfusa kayıtsız çocukların babasına, yani konuğa gelen tebrik telefonu ile başladığı dikkat çekmektedir. Kayıt boyunca, bir yandan resmî nikahın gereklilikleri vurgulanırken (açık mesaj), diğer yandan söz konusu ailenin durumu, eğlenceli ve neredeyse takdir gören bir konu olarak ele alınmaktadır (örtük mesaj). Açık mesajla örtük mesaj çelişkili görünmekte ve bu durumda, örtük

mesajın özendiriciliği artmaktadır. Yine, söz konusu ailede, kadınların haklarının adeta hiçe sayılarak, aşağılayıcı ve alaycı bir tutumla programa dahil edildikleri izlenimi edinilmiştir.

STAR HABER

Kayıtta yer alan haber şiddet içermekte ve izleyicilerin dikkatlerinin en yoğun olduğu noktada, ilk haber olarak yer almaktadır. Bu haberin hem mağdur, hem de izleyiciler açısından sakıncalı sonuçları olabilir. Mağdur hem fiziksel, hem de psikolojik travmaya maruz kalmıştır. Bu durumdaki bir insanın görüntülerinin alınması ve yayınlanması, kendi rızası ile bile olsa, sakıncalıdır. Kaldı ki, kişinin adı gizli tutulmaya çalışılmış, ancak kim olduğu net olarak yayınlanmış, deşifre edilmiştir.

Şiddet içeren haberlerin, izleyici kitlesi üzerinde de çok önemli olumsuz etkileri bulunmaktadır. Şiddet içeren davranışların sıklığı, model alınarak öğrenildiğinden hızla artmaktadır. Şiddet, adeta "olağan, sıradan, hayatın bir parçası" olarak gösterilmektedir. Bu da bir süre sonra, toplumların şiddete karşı duyarsız kalmalarına ve şiddet içeren olayların sıklığının giderek artmasına neden olmaktadır.

EK - 4

PDR

TÜRK PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK DERNEĞİ
TURKISH PSYCHOLOGICAL COUNSELING AND GUIDANCE ASSOCIAT10N

Sayı: PDR-DER/415 31 Mayıs 2005
013469 07.06.05

RADYO VE TELEVİZYON ÜST KURULU
(İZLEME VE DEĞERLENDİRME DAİRESİ BAŞKANLIĞINA)

İlgi: 25.04.2005 tarih ve 4571 sayılı yazınız.

İlgi yazınız uyarınca Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği (TÜRK PDR-DER) Danışma Kurulu, 25.05.2005 tarihinde, dernek adresinde toplanarak "Aile ve kadın eksenli" ve "şiddet eksenli" programlara ilişkin, Başkanlığınızca gönderilen programları izlemiş, konu ile ilgili derneğimiz üyelerinin görüşleri de dikkate alınarak, eğitim ve psikoloji bilimlerinin temel ilkeleri ve kuramları çerçevesinde, bilimsel temelli bir değerlendirme yapmıştır.

Değerlendirme sonucunda Danışma Kurulunda ortaya çıkan rapor, Ek'te sunulmuştur.

Saygılarımla,

Prof. Dr. Bînnur YEŞİLYAPRAK
Türk Psikolojik Danışma
ve Rehberlik Derneği
Yönetim ve Danışma Kurulu Adına
Başkan

Öncebeci Mahallesi Umut Sokak No: 50/4 Kolej / ANKARA
Tel – Faks: (0312) 430 36 74
İnternet Adresi: vvww.pdr.org.tr e-posta: pdrder@yahoo.com

TELEVİZYONDA AİLE, KADIN VE ŞİDDET EKSENLİ PROGRAMLARA İLİŞKİN TÜRK PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK DERNEĞİ DANIŞMA KURULU RAPORU

Danışma Kurulumuz her bireyin, mesleğin, kurumun veya kuruluşun, içinde yaşadığı topluma karşı sorumluluğu bulunduğu; topluma karşı sorumluluğun tüm meslekler için etik bir kural olduğu görüşündedir. Bu görüşten hareketle, Türk PDR-DER Danışma Kurulu'nun söz konusu programlara ilişkin değerlendirmeleri sonucunda:

1. "Aile ve kadın eksenli" programlar kapsamında:

- **a.** Toplumun yoksulluk durumunun ve duygularının kötüye kullanıldığı,
- **b.** Aile içi olumsuz ilişkilerin teşhir edildiği, böylece çocukların ve gençlerin ruh sağlığının olumsuz etkilendiği; ayrıca, programa katılan bireylerin aile mahremiyetlerinin de ortadan kaldırıldığı,
- **c.** Bu tür programların çocuk ve gençlerde, "aile kurumuna" ilişkin olumsuz bir tutumun gelişmesine yol açabileceği,
- **d.** "Kadın sorunlarının dile getirilmesi" adına kadının küçük düşürüldüğü, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin körüklendiği, programa çıkan kadınlar aracılığıyla kız çocuklarının sağlıklı cinsel kimlik gelişimlerinin olumsuz etkilendiği, bunun yanı sıra kız çocuklarında, karşı cinse ilişkin olumsuz bir tutumun gelişebileceği, bu tutumun gençlerin gelecekte kuracakları aile ilişkilerini de olumsuz etkileyebileceği,
- **e.** Kötü muameleye maruz kalmış kadınların yaşantılarının çıkar amaçlı kullanıldığı, özel hayatın açıkça ortaya konulduğu ve bunun sonucu olarak aile mahremiyetinin ortadan kaldırılmasının aile üyeleri arasında yeni çatışmalara zemin oluşturabileceği,
- **f.** Aile içi olumsuzlukların açıkça ortaya konulması sonucunda, çocuk ve gençlerin, kendi öz anne-babalarına olan temel güven duygularının sarsılabileceği ve sonuç olarak:

Türk PDR-DER'e gönderilen aile eksenli programların bazı bölümlerinin çocuk ve gençleri cinsel, sosyal, psikolojik, duygusal, ahlakî ve aile içi ilişkiler yönünden olumsuz etkileyebileceği değerlendirmesi yapılmıştır.

2. "Şiddet eksenli" programlar kapsamında:

- **a.** Canlı ve hazırlıklı şiddet sunumunun ve gösteriminin model alma açısından etkili olabileceği, çocuk ve gençlerin bundan fazlasıyla etkilenebileceği,
- **b.** Televizyon ekranlarında işlenen konuların tek yönlü ve yanlı olarak ele alındığı, insanların sorunlarına çözüm aramak ve bulmaktan çok, bunların kontrolsüz olarak ortaya çıkarılmasına yöneldiği, bu bireylerin daha sonra kendi kaderlerine terk edilmelerinin olumsuz sonuçlar yaratabileceği,
- **c.** Toplumumuzda ve özellikle okullarda şiddet olaylarının artmasında, çocuk ve gençlerin televizyon ekranlarından model aldıkları şiddet sahnelerinin oldukça etkili olabileceği,
- **d.** Çocuk ve gençlerin, kendilerini kolayca özdeşleştirebilecekleri şiddet ve gücün, bu tür programlarda birlikte ve olumlu olarak sunulduğu,
- **e.** "Kurtlar Vadisi" gibi programlar aracılığıyla, kişisel gücün hukukun yerine ikame edildiği ve böylece, ailede ve toplumda şiddet kullanmanın adeta teşvik edildiği,
- **f.** Çocuk ve gençlere olumsuz rol modelleri sunulduğu ve sonuç olarak;

Bu tür programların çocuk ve gençlerin bütün yönleriyle gelişimlerini ve özellikle de kimlik gelişimlerini olumsuz etkileyebileceği değerlendirmesi yapılmıştır.

TÜRK PSİKOLOJİK DANIŞMA VE REHBERLİK DERNEĞİ DANIŞMA KURULU ÜYELERİ

Prof. Dr. Gül Aydın (ODTÜ)
Prof. Dr. Süleyman Doğan (Ege Üniv.)
Prof. Dr. Uğur Öner (Çankaya Üniv.)
Prof. Dr. Yaşar Özbay (Gazi Üniv.)
Prof. Dr. Binnur Yesilyaprak (Ankara Üniv.)
Doç. Dr. İbrahim Yıldırım (Hacettepe Üniv.)
Psikolojik Danışman Özden Bilgin (Binnaz-Rıdvan Ege Lisesi)
Psikolojik Danışman Selay Tüy (Ahiler İ.Ö.O.)

KAYNAKLAR

American Medical Association (1996). *Physician guide to media violence*. Chicago: AMA,

American Psychiatric Association (2005). Psychiatric effects of media violence. http://www.psych.org/public_info/media_violence.cfm (05.06.2005'de ulaşılmıştır).

Anderson, C.A., & Bushman, B.J. (2002). Media violence and societal violence. *Science, 295,* 2377–2378.

Anderson, C.A., Berkowitz, L.,Donnerstein, E., Huesmann, L.R., Johnson, J.D., Linz, D., Malamuth, N.M., & Wartella, E. (2003). The influence of media violence on youth. *Psychological Science in the Public Interest, 4 (3),* 81-121.

Aydın, O. & Aydın, G. (1993). Ekranda izlenen şiddet saldırgan davranışları arttırır mı? *Psikiyatri, Psikoloji ve Psikofarmakoloji Dergisi (3P), 1 (Ek 4),* 43-51.

Ayrancı, Ü., Köşgeroğlu, N., & Günay, Y. (2004).Televizyonda çocukların en çok seyrettikleri saatlerde gösterilen filmlerdeki şiddet düzeyi. *Anadolu PsikiyatriDergisi, 5 (3),*133-140.

Bagdikian, H.B. (2000). *The media monopoly*. Beacon Press.

Bandura, A., Ross, D., & Ross, S. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *Journal of Abnormal and Social Psychology, 63,* 575-582.

Black, D., & Newman, M. (1995). Television violence and children. *British Medical Journal, 310,* 273-274

Bonds, T. (2002). The effects of violence on mental health. Internette; http://www.headstartinfo.org/publications/hsbulletin73/hsb73_29.htm adresinden 06.06.2005 tarihinde indirilmiştir.

Browne, K.D., & Hamilton-Giachritsis, C. (2005). The influence of violent media on children and adolescents: a public-health approach. *The Lancet, 365 (9460 / Feb 19),* 702-710.

Buchanan, A. M., Gentile, D.A., Nelson, D.A., Walsh, D.A. & Hensel, J. (2002). What goes in must come out: Children's media violence consumption and aggressive behaviours at school. Paper presented at the International Society for the study of Behavioural Conference, Ottowa, Ontario, Canada.

Bushman, B.J., & Anderson, C.A. (2001). Media violence and the American public: Scientific facts vs media misinformation. *American Psychologist, 56 (5-6),* 477-489.

Bushman, B.J., & Huesmann, L.R. (2001). Effects of televised violence on aggression. In Singer, D.G., Singer, J.L., eds. *Handbook of children and the media.* Thousand Oaks, CA: Sage, 223-254.

Bushman, B.J. (1995). Moderating role of trait aggressiveness in the effects of violent media on aggression. *Journal of Personality and Social Psychology, 69,* 950-960

Centerwall, B.S. (1992). Television and violence: the scale of the problem and where to go from here. *Journal of the American Medical Association [JAMA], 267,* 3059-3063

Cheng, T.L., Brenner, R.A., Wright, J.L., Sachs, H.C., Moyer, P., & Rao, M.R. (2004) Children's violent television viewing: are parents monitoring? *Pediatrics, 114(1),* 94-99.

Coyne, S.M., & Archer, J (2004). Indirect aggression in the media: A content analysis of British television programs. *Aggressive Behavior, 30,* 254-271.

Demir, N. (2004). *Birey, toplum, bilim: Sosyoloji temel kavramlar.* Ankara:Turhan Kitabevi.

Donnerstein, E., Slaby, R.G., & Eron, L.D. (1994). The mass media and youth aggression. In *Reason to hope: A psychosocial perspective on*

violence and youth. Eron, L.D., Gentry, J., Schlegel, P. eds. Washington, DC: American Psychological Association.

Dubow, E.F., & Miller, L.S. (1996). Television violence viewing and aggressive behavior. In *Tuning in to young viewers: Social science perspectives on television*. MacBeth, T.M. ed. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc., pp. 117-147

DuRant, R.H., Rich, M., Emans, S.J., Rome, E.S., Allred, E., & Woods, E.R. (1997). Violence and weapon carrying in music videos: a content analysis. *Arch Pediatr Adolesc Med, 151,* 443-448

Edgar, P.M., & Edgar, D.E. (2001). Television violence and socialization theory. *Public Opinion Quarterly, 35 (4),* 608-612.

Erdoğan, İ. & Alemdar, K (2002). *Öteki kuram.* Erk yayınları.

Federman, J. (Ed) (1996-1998). National Television Violence Study: Executive Summary, The Center for Communication and Social Policy, I-III. Santa Barbara, CA: University of California

Friedlander, B.Z. (1993). Community violence, children's development, and mass media: in pursuit of new insights, new goals, and new strategies. *Psychiatry, 56,* 66-81.

Gentile, D.A., Walsh, D.A., Ellison, P.R., Fox, M. & Cameron, J. (2004). Media violence as a risk factor for children: A longitudinal study. Paper presented at the American Psychological Society 16th Annual Convention, Chicago, Illinois.

Gerbner, G. & others. (1994). Growing up with television: The cultivation perspective. In *Media effects: Advances in theory and research*,. Jennings, B. & Dolf, Z. eds. Lawrence Erlbaum, 17-41.

Gerbner, G. & Gross, L. (1976). Living with television: The violence profile. *Journal of Communication, 26(2),* 173-199.

Gökler, B. (1993). Çağımızda çocuk ve şiddet. *Psikiyatri, Psikoloji ve Psikofarmakoloji Dergisi (3P), 1 (Ek4),* 33-36.

Groebel, J. (1998). Media violence and children. *Educational Media International, 35*, 216-227

Güneş, S. (2001) *Medya ve kültür.* İstanbul:Vadi yayınları

Head, S. W. (1954). Content analysis of television drama program, *Quarterly of Film, Radio, and Television, 9,* 175-194.

Huesmann, L.R., Moise-Titus J., Podolski, C.L. & Eron, L.D. (2003). Longitudinal relations between children's exposure to TV violence and their agressive and violent behaviour in young adulthood: 1977-1992. *Developmental Psychology, 39(2),* 201-221.

İsen, G. & Batmaz, V. (2002) *Ben ve toplum.* İstanbul: Om Yayınları.

Johnson, J.G., Cohen, P., Smailes, E.M., Kasen, S., & Brook, J.S. (2002). Television viewing and aggressive behavior during adolescence and adulthood. *Science, 295 (5564 / 29 March),* 2468-2471.

Johnson, M.O. (1996). Television violence and its effect on children. *Journal of Pediatric Nursing, 11*, 94-99

Josephson, W.L. (1987). Television violence and children's aggression: testing the priming, social script, and disinhibition predictions. *Journal of Personality & Social Psychology, 53(5),* 882-890.

Josephson, W.L. (1995). *Television violence: A review of the effects on chıldren of dıfferent ages*. Canadian Heritage.

Klein, J.D., Brown, J.D., Childers, K.W., Oliveri, J., Porter, C., & Dykers, C. (1993) Adolescents' risky behavior and mass media use. The American Academy of Pediatrics, 92 (1), *24-31.*

Lande, R.G. (1993). The video violence debate. *Hospital and Community Psychiatry, 44,* 347-351

Ledingham, J.E., Ledingham, C.A., & Richardson, J.E. (1993). The effects of media violence on children. National Clearinghouse on Family

Violence. Family Violence Prevention Division, Health and Welfare, Canada.

Mert, S. (2004). *Magazin ve yarışma programlarının gecekondulu kadınların kente uyum sürecindeki etkileri.* H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

National Institute of Mental Health (1982). *Television and behavior: 10 years of scientific progress and implications for the eighties*. Washington, DC: US Government Printing Office.

Özer, Ö. (2004). *Yetiştirme kuramı: Televizyonun kültürel işlevlerinin incelenmesi*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1578.

Özer, Ö. (2005a). Yetiştirme kuramının eleştirel bağlamda değerlendirilmesi: Televizyonun rezonans etkisine dair bir araştırma. *Kültür ve İletişim, 8(1),* 127-161.

Özer, Ö. (2005b). Televizyon, şiddet ve yetiştirme. Yayınlanmamış makale.

Paik, H., & Comstock, G. (1994). The effects of television violence on antisocial behavior: a meta-analysis. *Communication Research, 21,* 516-546

Policy Council on Violence Prevention (1995) *Violence prevention: A vision of hope*. Sacramento, California Attorney General's Office.

Rich, M., Woods, E.R., Goodman, E., Emans, S.J., & DuRant, R.H. (1998). Aggressors or victims: gender and race in music video violence. *Pediatrics,101,* 669-674.

RTÜK (Nisan-2004). Televizyon Yayınlarında Koruyucu Simge Sistemi Uygulamaya Yönelik Model Geliştirme Çalışma Grubu Raporu-Uygulama Rehberi. Ankara.

Sege, R., & Dietz, W. (1995). Television viewing and violence in children: pediatrician as agent for change. *Journal of the Mississippi State Medical Association, 36,* 318-327.

Signorielli, N. & Morgan, M. (1996). Cultivation analysis: Research and practice. In *An integrated approach to communication theory and research*. Salven, M.B. & Staks, D.W. eds. Lawrance Earlbaum Associates Publishers,111-126.

Signorielli, N. (2004). Aging on television: Message relating to gender, race, and occupation in prime time. *Journal of Broadcasting and Electronic Media, 48(2),* 279-301.

Simon, R.I. (1995). *Bad men do what good men dream: A forensic psychiatrist illuminates the darker side of human behavior*. Washington, DC: American Psychiatric Press, Inc.

Singer, D.G., & Singer, J.L. (Eds.) (2001). *Handbook of children and the media* (Ch. 11),. Thousand Oaks, CA: Sage, pp. 223-254.

Singer, D.G., & Singer J.L. (1980). Television viewing and aggressive behavior in preschool children: a field study. *Annals of the New York Academy of Sciences, 347.*

Smythe, D.W. (1954). Reality as presented by television. *Public Opinion Quarterly, 18,* 143-156.

Strasburger, V.C. (1995). *Adolescents and the media: Medical and psychological impact*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications, Inc.

Strasburger, V.C. & Donnerstein, E. (1999). Children, adolescents, and the media: Issues and solutions, *Pediatrıcs*, *103 (1)*, 129-139

Strasburger, V.C., & Wilson, B.J. (2002). *Youth and media: Opportunities for development or lurking dangers? Children, adolescents and the media.* Thousand Oaks, CA: Sage Publ.

Szaflik, K. (2004). Violence on TV: The desensitizing of America. http://www.ridgenet.org adresinden 2004'de indirilmiştir.

Tan, M. (1981) *Toplumbilime giriş: Temel kavramlar.* Ankara: A.Ü.Eğitim Fak.Yayını No:97.

Villani, S. (2001). Impact of media on children and adolescents: A 10-year review of the research. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry. 40(4),* 392-401.

Von Feilitzen, C. & Carlsson, U.(Eds) (1999). *Children and media: image, education, participation. Children and media violence.* UNESCO, Goteborg.

Walsh, D.A. & Gentile, D.A. (2001). A validity test of movie, television, and video-game ratings. *Pediatrics, 107 (6),* 1302-1308.

Zuckerman, D.M. & Zuckerman, B.S. (1985). Television's impact on children. *Pediatrics, 75(2),* 233-240.